

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

PEDAGOGICKÁ FAKULTA

Katedra společenských věd

Diplomová práce

Barbora Čajková

Návrhy aktivizačních metod v etické výchově

Olomouc 2020

vedoucí práce: Mgr. Tomáš HUBÁLEK, Ph.D.

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci zpracovala samostatně, s použitím uvedených zdrojů a literatury.

V Olomouci dne 15. 05. 2020

.....

Barbora Čajková

Poděkování

Děkuji vedoucímu své diplomové práce Mgr. Tomáši Hubálkovi, Ph.D., za odborné vedení mé diplomové práce, cenné rady, připomínky a materiály, které mi pomohly při zpracování této práce. Také bych ráda poděkovala ředitelům základních škol za poskytnutí možnost tvorby praktické části. V neposlední části bych ráda poděkovala všem přátelům a rodině, kteří mě během práce podporovali.

Obsah	
Úvod.....	6
1. Etika a etická výchova.....	8
1.1. Etická výchova v České republice	10
1.1.1. Očekávané výstupy a učivo – vzdělávací obsah pro první stupeň základních škol	12
1.1.2. Očekávané výstupy a učivo – vzdělávací obsah pro druhý stupeň základních škol	13
1.2. Etická výchova v Německu.....	14
1.2.1. Historie.....	15
1.2.2. Obsah a cíle výuky etické výchovy ve spolkové zemi Bavorsko	16
2. Charakteristika vybraných škol	18
2.1. ScioŠkola Olomouc.....	18
2.1.1. V čem je ScioŠkola alternativní.....	20
2.1.2. Principy ScioŠkol	21
2.1.3. Hodnoty ScioŠkol	24
2.2. Základní škola Olšany u Prostějova	24
2.3. Etická výchova vybraných škol	25
2.3.1. ŠVP ScioŠkola Olomouc	25
2.3.2. Etická výchova v ŠVP ScioŠkola Olomouc	26
2.3.3. ŠVP ZŠ a MŠ Olšany u Prostějova.....	27
2.3.4. Etická výchova v ŠVP ŽŠ Olšany u Prostějova	27
Praktická část	28
3. Příklady metod v Německu	29
3.1. Anarchie vs. Demokracie	29
3.2. Dětská práva.....	30
4. Návrhy aktivizačních metod.....	33
4.1. Téma: Mezilidské vztahy a komunikace.....	33
4.2. Téma: Důstojnost lidské osoby. Pozitivní hodnocení sebe.....	37
4.3. Téma: Pozitivní hodnocení druhých	42
4.4. Téma: Kreativita a iniciativa. Řešení problémů a úkolů. Přijetí vlastního a společného rozhodnutí.	43
4.5. Téma: Komunikace citů	45
4.6. Téma: Interpersonální a sociální empatie	46
4.7. Téma: Asertivita. Zvládnutí agresivity a soutěživosti. Sebeovládání. Řešení konfliktů.	48

4.8. Téma: Reálné a zobrazené vzory	51
4.9. Téma: Prosociální chování v osobních vztazích. Pomoc, darování, dělení se, spolupráce, přátelství.....	54
4.10. Téma: Prosociální chování ve veřejném životě. Solidarita a sociální problémy.	55
5. Aplikace některých metod	59
6. Zhodnocení	65
Závěr	67
Seznam použité literatury	69
Seznam použitých zkratek	72
Anotace	73

Úvod

Předmětem této diplomové práce je zkoumání doplňujícího vzdělávacího oboru Etická výchova pro základní školy a návrh aktivizačních metod vhodných pro všechny aplikační témata. Etická výchova není v České republice povinným předmětem, jako to je v jiných evropských zemích (například Slovensko, Německo). Etická výchova může být ve školních vzdělávacích programech (dále jen ŠVP) vedena jako povinný, povinně volitelný či volitelný předmět. Často se obsah z tohoto vzdělávacího oboru v českých ŠVP objevuje v rámci témat v mezipředmětových vztazích. Pro pedagoga vyučující tento předmět může být ale obtížné uchopení tohoto předmětu. V rámcovém vzdělávacím programu (dále jen RVP) se objevují očekávané výstupy a učivo týkající se etické výchovy. Není ale snadné vyhledat aktivizační metody, které učitel může ve výuce použít. Je to dáno tím, že se předmět etická výchova ve ŠVP základních škol objevuje jen ojediněle a nad to patří k předmětům, které byly do RVP ZV zakomponovány jako (zatím) jedny z posledních.

Cílem mé práce je navrhnout spektrum aktivizačních metod pro všechna témata v tomto oboru. Zároveň bylo záměrem tyto metody vyzkoušet nejen ve školách s tzv. klasickou formou výuky, ale také v prostředí škol označovaných jako tzv. alternativní. Vzhledem k nařízení vlády o uzavření škol, nebyla aplikace těchto metod uskutečnitelná. Měla jsem příležitost použít dvě metody během jedné vyučovací jednotky ve ScioŠkole v Olomouci. V praktické části jsem z těchto důvodů provedla komparaci teoretické aplikace aktivit a návrhy na jejich modifikaci.

Jednou z vybraných škol je alternativní základní ScioŠkola Olomouc. ScioŠkola používá různé metody z několika forem alternativní výuky (především Montessori, Waldorf a Daltonský plán). ScioŠkola sídlí na Horním náměstí v Olomouci. Je to tedy městská škola, která má velké spektrum různých žáků, dojíždějících i z okolí Olomouce. Narozdíl od toho druhá zkoumaná škola se nachází v malé vesnici poblíž Olomouce. Klasická základní škola v Olšanech u Prostějova nabízí studium žákům z Olšan a blízkého okolí. Jak je již na pohled zřejmé, můžeme u těchto škol najít značné odlišnosti, a proto očekávám i rozdíly ve výsledku aplikace aktivizačních metod. Pro návrh těchto metod je ale důležité pochopení samotného termínu etika a detailní zkoumání daného oboru v rámci RVP a ŠVP jednotlivých škol. Pro lepší uchopení tématu se v jedné kapitole věnuji i etické výchově v Německu. Německo bylo jednou z prvních

zemí, který tento předmět do svých osnov zavedl. Proto zde existuje už více poznatků z procesu výuky a mnohé publikace nabízejí různé soubory aktivizačních metod, které využívají při vyučování. Můžeme se tedy těmito aktivitami inspirovat.

Práce je rozdělena na dvě části – teoretickou a praktickou. V teoretické části se budu zabývat vymezením pojmu etika, její historií a dělením. Dále budu zkoumat co nabízí RVP jako podklad pro tento předmět. V ŠVP jednotlivých zkoumaných škol budu zjišťovat, jak je tento předmět uchopen. Jelikož se etická výchova v některých zemích vyučuje jako povinný předmět, budu zkoumat vymezení etické výchovy v Německu, kde je tento předmět povinný. Jednu kapitolu také věnuji podrobnému popisu ScioŠkole, jelikož tato škola je v České republice poměrně nová (funguje teprve pátým rokem). Považuji tedy za důležité se tomuto tématu věnovat detailněji. Neopomenu ani na charakteristiku obou zkoumaných škol. V praktické části navrhnu aktivizační metody pro tento předmět a některé z nich aplikuji na již zmíněných základních školách. V závěru práce popíšu výsledky fungování navržených metod a srovnání průběhu hodin.

Pro mne jako pedagoga, je toto téma velice blízké i přes to, že se tento předmět často samostatně nevyučuje. Často narážíme na problém, zda vůbec etická výchova patří do školního prostředí. Můžeme se tady pokusit zodpovědět otázku: Mohla by se škola vzdát zprostředkování morálních norem a hodnot? Dle mého názoru to nelze. Škola připravuje žáky nejen co se vědomostí týče, ale má je chystat i na praktický život.¹ Tím pádem je tedy zavedení toho předmětu (nebo jen témat z oboru etická výchova) a jeho správné uchopení téměř nezbytné.

¹ MUCHOVÁ, Ludmila. *Morální výchova v nemorální společnosti?*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2015. str. 146

1. Etika a etická výchova

V úvodu práce shledávám velmi důležité vysvětlit si pojem etika. V mnoha odborných knihách, učebnicích, či internetových článcích můžeme najít různé definice etiky. Je těžké určit, která z nich je nejlepší. Pro potřeby své práce jsem vybrala tu, která je dle mého názoru nejvíc vystihující: *„Etika je filozofická disciplína, zabývající se vztahem lidského jednání k morálním normám, původem a povahou těchto norem, jakož i smyslem lidského života a problémem jeho štěstí.“*²

Etikou, jakožto filozofickou disciplínou, se zabýval již Aristoteles. Svému synovi věnoval knihu, kterou nazýváme Etika Nikomachova. Kniha se zabývá tím, jak by měl člověk správně žít. Považujeme tedy Aristotela za zakladatele etiky jako filozofické disciplíny.³

Dalším bodem, se kterým se v této filozofické disciplíně setkáváme je vymezení pojmů etika a morálka. Z etymologického hlediska je slovo etika odvozeno od řeckého slova ethos, což znamená obyčej, zvyk, charakter. Téměř totožný význam má latinské slovo mos, ze kterého vznikl pojem morálka. Etymologicky jsou tedy tato slova totožná.⁴ Jak jsem již popsala výše etika je filozofická disciplína, zabývající se a zkoumající morální hodnoty, jimž udává také řád a strukturu. Morálka je soubor hodnotících soudů, představ, pravidel institucí a norem jaké jednání je dobré (jak má být). Její podoba je ovlivněna historickým, kulturním a společenským kontextem. Lidé se tímto souborem řídí, respektive používají jej při hodnocení svého jednání.⁵

Etiku můžeme členit několika způsoby. Uvedeme si zde následující způsob klasifikace:

- Normativní – Rozlišuje dobré jednání od zlého. Stanovuje normy jednání. Zohledňuje přitom kulturní variabilitu. Setkáváme se s ní v podobě příkazů a zákazů, které nás vedou k dosažení žádoucího stavu. Určují také, jaké jednání považujeme za mravné.⁶ Jednotlivé historické typy normativní etiky se vázaly

² BLECHA, Ivan. *Filosofie*. 3. opr. a rozš. vyd. Olomouc: Nakladatelství Olomouc, 1998. str. 192

³ PŘÍKASKÝ, Jiljí Vladimír. *Učebnice základů etiky*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2000. str. 192

⁴ ADAMOVÁ, Lenka a Václav VENTURA. *Základy filosofie etiky: základy společenských věd*. Praha: Fortuna, 1995. str. 125

⁵ BARTONÍČKOVÁ, Klára. *Občanský a společenskovední základ – přehled středoškolského učiva*. Brno: Computer Press, 2009. Maturity. str.248-250

⁶ HLAVINKA, Pavel. *Etika*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2013. str.5

k určitému morálnímu principu jako poslednímu měřítku praktické argumentace. Jako příklad můžeme uvést: každý by měl jednat podle rozumné „přirozenosti“ (stoická etika); podle vůle boží (teologická etika); vzhledem k největšímu vlastnímu zájmu (etický egoismus) atd.⁷

- Deskriptivní – Zabývá se popisem a tříděním morálních názorů, postojů a jednání v jejich projevech.⁸ Zároveň vytváří návody morálních dilemat pro různé společenské okruhy. Její význam je čistě poznávací.⁹
- Metaetika – Tento typ etiky se týká jazykové formy morálních výpovědí. Její vznik datujeme od počátku 20. století. Vychází z antické filozofie nebo z teorie jazyka pozdního L. Wittgensteina. Je označována také jako analytická nebo jazykově analytická etika.¹⁰ Zabývá se především smyslem etických výroků, ale také jejich vnitřní strukturou, pravidly, anebo zvyklostmi při formulování jednotlivých etických argumentů. Zabývá se tedy tím, jak můžeme určité morální termíny použít v běžné komunikaci.¹¹

Etická výchova nebyla součástí vzdělávání odjakživa. K zavedení etické výchovy do školních kurikul v zemích západní Evropy vedly pravděpodobně dva důvody. Prvním z nich je obecná situace ve společnosti. Mladí lidé mají znesnadněnou možnost směřovat ke konkrétním hodnotám. I přes to, že zvládnou správné hodnoty vyjmenovat, mají problém se na ně zaměřovat či o ně usilovat.¹² Je tedy zřejmé, že liberální přístup vedl k postupné devastaci mravních principů a následnému odklonu k nemorálním až patologickým jevům (sobectví, konzum bez hranic apod.). Tímto jsou zasaženi především mladé lidi.¹³ Tím tedy vzniká první bod potřeby zavedení etické výchovy do školních kurikul, kdy má škola úlohu pomoci mladým zvládnutí orientace v nynější společnosti.

Druhým důvodem je postupná ztráta autorit. Z lidské společnosti pozvolně mizí význam církve, jakožto nejvyšší autority. Lidé se častěji od církve odvracejí a tím i

⁷ Etika normativní. *Sociologická encyklopedie* [online]. Praha: Sociologický ústav Akademie věd ČR, 2017 [cit. 2020-02-29]. Dostupné z: https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/Etika_normativn%C3%AD

⁸ BLECHA, Ivan. *Filosofie*. 3. opr. a rozš. vyd. Olomouc: Nakladatelství Olomouc, 1998. str. 192

⁹ *Efektivní adaptace začínajících učitelů na požadavky školské praxe: Etika a morálka a jejich místo v edukačním procesu ve 21. století (přůvodce studiem)* [online]. In: HUBÁLEK, Tomáš. [cit. 2020-02-29].

¹⁰ Metaetika. *Sociologická encyklopedie* [online]. Praha: Sociologický ústav AV ČR, 2017 [cit. 2020-02-29]. Dostupné z: <https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/Metaetika>

¹¹ *Efektivní adaptace začínajících učitelů na požadavky školské praxe: Etika a morálka a jejich místo v edukačním procesu ve 21. století (přůvodce studiem)* [online]. In: HUBÁLEK, Tomáš. [cit. 2020-02-29].

¹² MUCHOVÁ, Ludmila. *Morální výchova v nemorální společnosti?*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2015. str. 181-182

¹³ HUBÁLEK, Tomáš. *Vývoj občanského vzdělávání a etické výchovy v českých zemích*. Praha: EPOCH, 2017. Erudica. str. 88

od instituce, nabízející výchovnou sílu.¹⁴ Ze škol mizí náboženství jako povinný předmět. Je tedy důležité jim nabídnout jinou alternativu, kde žáci mohou nabývat orientace v morálních hodnotách.

1.1. Etická výchova v České republice

Etická výchova je v RVP ZV řazena mezi doplňující vzdělávací obory. Sem se řadí takové, které nemusí být povinně zařazovány do ŠVP a mohou být jimi rozšířeny. Tyto obory mohou být použity jen pro některé či pro všechny žáky. V ŠVP mohou být vedeny jako povinné nebo volitelné předměty.¹⁵

Nebylo tomu tak ale hned od vzniku RVP. V České republice došlo ke změně v prosinci 2009. Ministryně školství vydala opatření, na jehož základě byl do RVP přidán doplňující vzdělávací obor Etická výchova. Od září 2010 mají tedy žáci možnost s klíčovými pojmy v oboru etika. Strukturu předmětu vytvořilo podle vzoru Slovenské republiky občanské sdružení Etické fórum. Témata předmětu jsou vybrána na základě kapitol v knize Roberta Rocha Olivera Etická výchova.¹⁶

Obsah doplňujícího vzdělávacího oboru Etická výchova v RVP ZV následující témata:

1. Mezilidské vztahy a komunikace.
2. Důstojnost lidské osoby. Pozitivní hodnocení sebe.
3. Pozitivní hodnocení druhých.
4. Kreativita a iniciativa. Řešení problémů a úkolů. Přijetí vlastního a společného rozhodnutí.
5. Komunikace citů.
6. Interpersonální a sociální empatie.

¹⁴ MUCHOVÁ, Ludmila. *Morální výchova v nemorální společnosti?*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2015. str. 181-182

¹⁵ MUCHOVÁ, Ludmila. *Morální výchova v nemorální společnosti?*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2015. str. 181-182

¹⁶ HUBÁLEK, Tomáš. *Vývoj občanského vzdělávání a etické výchovy v českých zemích*. Praha: Epocha, 2017. Erudica. str. 85-87

7. Asertivita. Zvládnutí agresivity a soutěživosti. Sebeovládání. Řešení konfliktů.
8. Reálné a zobrazené vzory.
9. Prosociální chování v osobních vztazích. Pomoc, darování, dělení se, spolupráce, přátelství.
10. Prosociální chování ve veřejném životě. Solidarita a sociální problémy.¹⁷

Etická výchova vytváří tedy velkou řadu mezipředmětových vztahů. Ve své práci se zaměřím na vzdělávací obor Český jazyk literatura a Výchova k občanství.

Na deset základních témat navazuje šest aplikačních témat, mezi která patří:

- Etické hodnoty
- Sexuální zdraví
- Rodinný život
- Duchovní rozměr člověka
- Ekonomické hodnoty
- Ochrana přírody a životního prostředí
- Hledání pravdy a dobra jako součást přirozenosti člověka¹⁸

Vzdělávací obor Etická výchova si klade za cíl rozvíjení sociální osobnosti u žáka. Mají být zaměřeny na prospěch nejen žáka ale i jiných lidí a celé společnosti. Žák má kriticky pozorovat a posuzovat své okolí a vyvozovat z toho závěry pro praktický život. Učí se samostatnosti při hledání vhodných způsobů řešení problému, správnému způsobu komunikace, respektu k hodnotám, názorům a přesvědčení jiných lidí. Zároveň se učí schopnosti vcítit se do situací ostatních lidí a pozitivní představy o sobě samém a schopnosti účinné spolupráce. V dokumentu RVP se dozvídáme, že hlavním důvodem pro zařazení oboru Etické výchovy do RVP ZV je skutečnost, že v naší školské soustavě chybí předmět, který by systematicky rozvíjel mravní stránku osobnosti žáků.¹⁹

¹⁷ *Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání* [online]. Praha: MŠMT, 2017 [cit. 2020-01-25]. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/file/43792/>

¹⁸ *Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání* [online]. Praha: MŠMT, 2017 [cit. 2020-01-25]. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/file/43792/>

¹⁹ *tamtéž*

1.1.1. Očekávané výstupy a učivo – vzdělávací obsah pro první stupeň základních škol

Očekávané výstupy – 1. období

žák

- EV-3-1-01 si osvojí oslovování křestními jmény, používání vhodných forem pozdravu, naslouchání, dodržování jednoduchých komunikačních pravidel ve třídě, poděkování, omluvu, přiměřenou gestikulaci
- EV-3-1-02 se podílí na vytváření společenství třídy prostřednictvím dodržování jasných a splnitelných pravidel
- EV-3-1-03 si osvojí základní vědomosti a dovednosti pro vytvoření sebeúcty a úcty k druhým
- EV-3-1-04 zvládá prosociální chování: pomoc v běžných školních situacích, dělení se, vyjádření soucitu, zájem o spolužáky
- EV-3-1-05 vyjadřuje city v jednoduchých situacích
- EV-3-1-06 využívá prvky tvořivosti při společném plnění úkolů
- EV-3-1-07 reflektuje situaci druhých a adekvátně poskytuje pomoc

Očekávané výstupy – 2. období žák

- EV-5-1-01 reflektuje důležitost prvků neverbální komunikace, eliminuje hrubé výrazy z verbální komunikace, zvládá položit vhodnou otázku
- EV-5-1-02 si uvědomuje své schopnosti a silné stránky, utváří si pozitivní sebehodnocení
- EV-5-1-03 se dokáže těšit z radosti a úspěchu jiných, vyjadřuje účast na radosti i bolesti druhých, pozitivně hodnotí druhé v běžných podmínkách
- EV-5-1-04 identifikuje základní city, vede rozhovor s druhými o jejich prožitcích, na základě empatického vnímání přemýšlí nad konkrétní pomocí
- EV-5-1-05 jednoduchými skutky realizuje tvořivost v mezilidských vztazích, především v rodině a v kolektivu třídy

- EV-5-1-06 iniciativně vstupuje do vztahů s vrstevníky, dokáže rozlišit jejich nabídky k aktivitě a na nevhodné nabídky reaguje asertivně²⁰

Žáci se na prvním stupni teprve s etickou výchovou setkávají. Probírají se základní etická témata. Vzdělávací obsah se na prvním stupni dělí na dvě období. První období se zaměřuje na socializaci a soužití ve školním prostředí. Žák se zde učí, jaké určitým pravidlům chování ve třídě a ke svým spolužákům. Druhé období už jde hlouběji do stánky komunikace a vztahů nejen ve školním prostředí.

1.1.2. Očekávané výstupy a učivo – vzdělávací obsah pro druhý stupeň základních škol

žák

- EV-9-1-01 komunikuje otevřeně, pravdivě, s porozuměním pro potřeby druhých
a přiměřeně situaci
- EV-9-1-02 respektuje velikost a důstojnost lidské osoby, objevuje vlastní jedinečnost
a identitu a vytváří si zdravé sebevědomí
- EV-9-1-03 analyzuje a aplikuje empatii v kolektivu
- EV-9-1-04 nahrazuje agresivní a pasivní chování asertivním chováním, neagresivním způsobem obhajuje svá práva
- EV-9-1-05 rozlišuje manipulační působení médií a identifikuje se s pozitivními prosociálními vzory
- EV-9-1-06 spolupracuje i v obtížných sociálních situacích
- EV-9-1-07 je vnímavý k sociálním problémům, v kontextu své situace a svých možností přispívá k jejich řešení
- EV-9-1-08 analyzuje etické aspekty různých životních situací
- EV-9-1-09 se rozhoduje uvážlivě a vhodně v každodenních situacích a nevyhýbá se řešení osobních problémů
- EV-9-1-10 aplikuje postoje a způsobilosti, které rozvíjejí mezilidské vztahy²¹

²⁰ *Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání* [online]. Praha: MŠMT, 2017 [cit. 2020-01-25]. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/file/43792/>

²¹ *Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání* [online]. Praha: MŠMT, 2017 [cit. 2020-01-25]. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/file/43792/>

Na druhém stupni je obor Etická výchova z velké část zaměřen na komunikaci a vztahy s okolím. Je důležité tedy navrhnout takové výukové metody, které budou tuto oblast rozvíjet. Vyučující se může věnovat i dalším tématům výše uvedeným (rodinný život, duchovní rozměr člověka, ekonomické hodnoty atd.).

1.2. Etická výchova v Německu

Spolková republika Německo je federativní stát. Je rozdělen do 16 spolkových zemí. Každá z těchto zemí má vlastní ústavu. Vzdělávání je v těchto jednotlivých zemích řízeno tamními vládami. Proto se od sebe různě liší. Centrální federální vládou je řízena profesní příprava učitelů a vědecké výzkumy. Existují zde školy státní, soukromé i církevní. Všechny tyto školy v jednotlivých státech tvoří vlastní rámec vzdělávání, který je podřazený širokému spolkovému rámci. Pro všechny spolkové země je stejná délka povinné školní docházky, zajištění návaznosti všech stupňů, označení vzdělávacích zařízení, vzájemné uznávání. Školní docházka je povinná od šesti let žáka. Obvykle trvá 9–10 let jako plná povinná docházka, další tři roky jako částečná docházka pro učně, celkem tedy 12 let. Dále je možnost navštěvovat dobrovolně navíc jeden rok školy, jehož absolvování znamená dokončení úplného středního vzdělání. Bývalé východní země si ponechaly docházku kratší a zavedly nová označení. Zjednodušeně řečeno jsou základní školy v Německu rozlišeny do tohoto systému: Žák začíná na základní škole (Grundschule), která trvá čtyři roky. V deseti letech si vybírá, jakým směrem se bude dál ubírat. Může si vybrat z hlavní školy (Hauptschule), reálné školy (Realschule), nebo gymnázia (Gymnasium). Tyto školy se liší typem zaměření a dobou studia.²²

Jak jsme si již zmínili školy jsou v každé spolkové zemi spravovány tamními vládami a tím se mění podoba nejen škol, ale i jejich předmětů. Etická výchova se v určité formě vyučuje v každé zemi. Mění se jen název tohoto předmětu. Uveďme si nějaké příklady: Berlín – Etika, Brandenbursko – Filozofie, Dolní Sasko – Hodnoty a normy, Sársko – Obecná etika, Sasko Anhaltsko – Etická výchova.²³ Podobně nejednotné jsou i právní požadavky. Někde je tento předmět ukotven v ústavě, jinde ve školských zákonech a v

²² Německý vzdělávací systém. *Národní informační centrum pro mládež* [online]. Praha: Webworks, 2018 [cit. 2020-03-02]. Dostupné z: <http://www.nicm.cz/nemecky-vzdelavaci-system>

²³ Zur Situation des Ethikunterrichts in der Bundesrepublik Deutschland. Bericht der Kultusministerkonferenz vom 22.02.2008. [online]. [cit.: 2.3.2020]. Dostupné z: https://www.kmk.org/fileadmin/veroeffentlichungen_beschluesse/2008/2008_02_22-Situation-Ethik-Unterricht.pdf

některých případech se objevuje pouze ve formě vyhlášky. Ve většině federálních států je výuka etiky povinným předmětem pro studenty, kteří neabsolvují výuku náboženství. V Brémách a Berlíně neexistuje náboženství jako samostatný předmět. Plně ho nahradila etika (filozofie). Ve zbylých státech je etická výchova vedena jako volitelný předmět.²⁴

1.2.1. Historie

Prvním státem, který roku 1942 zavedl etiku jako alternativu pro předmět náboženství, bylo Bavorsko. Z důvodu malého počtu žáků byl druhý rok zrušen.²⁵ Podobný průběh měl vznik různých forem tohoto předmětu v dalších zemích (Hesensko, Dolní Sasko, aj.).²⁶ K jeho znovuzavedení došlo v roce 1972, kdy byl počet žáků dostačující.²⁷ Důvodem zavedení byla také možnost jiného předmětu pro žáky bez víry. Bavorsko se tak stalo první spolkovou zemí s takovýmto předmětem. K zavádění etiky docházelo postupně i v dalších zemích. Po Bavorsku následovalo Šlesvicko-Holštýnsko, které začalo v roce 1973 s filozofickou propedeutikou.²⁸

Důvody k zavedení etiky jako vyučovacího předmětu do škol byly dva. Za první mělo vyučování etiky kompenzovat neúčast na náboženské výchově. Za druhé měl tento předmět vykonávat stabilizační funkci v základních všeobecných hodnotách ve stále více heterogenní společnosti. Od 60. let je v Evropě zřetelná stále se zvyšující sociální a světonázorová diferenciacie společnosti do různých sociálních skupin s rozdílnými hodnotami, náboženstvím a kulturní identitou.²⁹

²⁴ MEYER, Martin. *Der Ethikunterricht in Deutschland* [online]. Koblenz, 1997 [cit. 2020-03-02]. Dostupné z: <https://www.uni-koblenz-landau.de/de/koblenz/fb2/philosophie/mitglieder/lehrende/meyer/der-ethikunterricht-in-deutschland.pdf?redirection=True>

²⁵ Zur Situation des Ethikunterrichts in der Bundesrepublik Deutschland. Bericht der Kultusministerkonferenz vom 22.02.2008. [online]. [cit.: 3.3.2020]. Dostupné z: https://www.kmk.org/fileadmin/veroeffentlichungen_beschluesse/2008/2008_02_22-Situation-Ethik-Unterricht.pdf

²⁶ *Etická výchova v nemecky hovoriacich krajinách*. Banská Bystrica: Univerzita Mateja Bela, Pedagogická fakulta, 2009. str. 17

²⁷ Zur Situation des Ethikunterrichts in der Bundesrepublik Deutschland. Bericht der Kultusministerkonferenz vom 22.02.2008. [online]. [cit.: 3.3.2020]. Dostupné z: https://www.kmk.org/fileadmin/veroeffentlichungen_beschluesse/2008/2008_02_22-Situation-Ethik-Unterricht.pdf

²⁸ *Etická výchova v nemecky hovoriacich krajinách*. Banská Bystrica: Univerzita Mateja Bela, Pedagogická fakulta, 2009. str. 17-18

²⁹ *tamtéž*

1.2.2. Obsah a cíle výuky etické výchovy ve spolkové zemi Bavorsko

Jak již je výše zmíněno, Bavorsko bylo prvním státem, který zavedl etickou výchovu. Měla být náhradním předmětem pro žáky, kteří neměli zájem o náboženskou výchovu. O rok později 1943 byl tento předmět pro malý zájem zrušen a znovu obnoven byl až roku 1972. Prvním bodem, bylo vytvoření učebního plánu pro etickou výchovu roku 1969. Roku 1972 bylo toto kurikulum zaváděno na gymnáziích, středních a středních odborných školách. Svého kurikula se dočkaly i základní školy, a to roku 1982. Žáci si musí vybrat mezi náboženskou a etickou výchovou.³⁰ Témata do 7. třídy jsou: přístup k učení, vidění krásného, dobré mravy, situace starších a zdravotně postižených, cizinci, předsudky, svobodné vyjádření názoru. Od 8. ročníku se přidávají témata jako úspěch a štěstí v životě, význam viny, autority, mírové problémy, eutanazie, aktuální problémy s mládeží.³¹

Kurikulum pro bavorská gymnázia popisuje výuku etické výchovy takto: Předmět etika podporuje hledání mladých lidí po spolehlivé morální orientaci v dnešním světě. Je založeno na základní situaci, že lidé potřebují také etické rozhodovací dovednosti pro své činy. Etika používá vzory, ve kterých byly ověřené praktické poznatky interpretovány a legitimizovány v dlouhé řadě vývoje pomocí filosofických způsobů myšlení. Mladí lidé mohou srovnávat tyto návrhy a teorie s nápady, které sami vyvinuli, a zjistí, že jejich vlastní myšlenky se dotýkají určitých tradic myšlení. Tímto způsobem se úvahy o morálních principech, které ostatní lidé přijali, mohou stát měřítkem pro vaše vlastní úvahy, a tím i orientační pomůckou pro váš vlastní život. Základní cíle výuky etiky ve škole vycházejí z morálních zásad stanovených v ústavě Svobodného státu Bavorsko a v základním právu Spolkové republiky Německo. Zohledňuje také pluralitu vyznání a přesvědčení. Zejména se zakládá na obsahu obecných podmínek založených na prohlášeních bavorské ústavy v článku 131 a na ustanoveních katalogu základních

³⁰ Zur Situation des Ethikunterrichts in der Bundesrepublik Deutschland. Bericht der Kultusministerkonferenz vom 22.02.2008. [online]. [cit.: 3.3.2020]. Dostupné z: https://www.kmk.org/fileadmin/veroeffentlichungen_beschluesse/2008/2008_02_22-Situation-Ethik-Unterricht.pdf

³¹ MEYER, Martin. *Der Ethikunterricht in Deutschland* [online]. Koblenz, 1997 [cit. 2020-03-02]. Dostupné z: <https://www.uni-koblenz-landau.de/de/koblenz/fb2/philosophie/mitglieder/lehrende/meyer/der-ethikunterricht-in-deutschland.pdf?redirection=True>

práv v základním právu. Pro studenty, kteří se neúčastní výuky náboženství, je povinná výuka etiky.³²

Osnovy etiky jsou založeny na oblastech učení, které charakterizují příslušnou třídu podle jejich rozdílné váhy a souvislosti. Osnovy etiky mají následující hlavní zaměření: Jednotlivec a komunita, Soudní a akční dovednosti, Náboženství a jejich etika, Oblastní etika a interdisciplinární otázky. Tyto hlavní cíle, ke kterým etická výchova směřuje, obsahují ještě mnoho podtémat: Potřeby a pravidla, Svoboda, rozhodování a jednání, Já a ostatní, Dospívání, řešení atd.³³

³² Ethik - Lehrplan. ISB [online]. München: ISB, 2004 [cit. 2020-03-14]. Dostupné z: <http://www.gym8-lehrplan.bayern.de/contentserv/3.1.neu/g8.de/index.php?StoryID=26356>

³³ tamtéž

2. Charakteristika vybraných škol

2.1. ScioŠkola Olomouc

Abych mohla psát o tom, co to ScioŠkola je, musím v úvodu zmínit, že každá ScioŠkola, je trochu jiná. Principy, hodnoty a ideje se na školách neliší. Vnitřní organizaci, metody práce s dětmi, uspořádáním dne, má každá škola uspořádána dle svých potřeb. Samozřejmě se také liší v konkrétních lidech, dětech, průvodcích i vedení v dané škole.³⁴

Nejstarší ScioŠkola vznikla v roce 2015 v Praze 11. V následujícím roce byly otevřeny další tři.³⁵ Dnes funguje 11 základních škol a 1 střední škola.³⁶ Jak jsem již psala v úvodu, ve ScioŠkole v Olomouci pracuji již třetím rokem. V mé diplomové práci se tedy budu zabývat principy, zásady a metodami především této základní školy. Tomuto tématu se budu věnovat dále podrobněji.

ScioŠkoly obecně se snaží žákům nabídnout přirozené učení ve stále měnícím se světě. V praxi to znamená, že není dán strukturovaný plán, který se striktně musí dodržovat třeba i několik let. Každá změna znamená, že je třeba se něco nového naučit. ScioŠkoly se drží zásady, že dnešní děti se budou muset učit celý život. Proto je pro ně klíčové, aby se absolventi ScioŠkol uměli a chtěli učit. Nazývají to studijní autonomií.³⁷

Ve ScioŠkolách studijní autonomie znamená, umět se efektivně rozhodnout, co chce žák chce naučit, proč se to chce naučit, a ví, jak to efektivně udělat.³⁸ Je důležité ale udělat to a naučit se to. Uvedme si to na příkladu. Na ScioŠkole v Olomouci je každou středu půl dne a ve čtvrtek celý den výukový blok, který se nazývá projekt.

Projekt je integrované tematické vyučování, při němž děti objevují a zkoumají určité téma v širším kontextu a napříč různými vědními obory. Jedná se o vyučovací metodu,

³⁴ ScioŠkoly: Co chcete vědět o ScioŠkolách. *ScioŠkoly: Co chcete vědět o ScioŠkolách* [online]. Praha: www.scio.cz, , 33 [cit. 2020-01-21]. Dostupné z:

https://www.scio.cz/download/Scioskola/SCIO_faq2018_FINAL_WEB.pdf

³⁵ Soukromých ScioŠkol přibývá. První z nich už začala vydělávat. *E15* [online]. Praha: CZECH NEWS CENTER, 2017 [cit. 2020-01-21]. Dostupné z: <https://www.e15.cz/domaci/soukromych-scioskol-pribyva-prvni-z-nich-uz-zacala-vydelavat-1336155>

³⁶ Přehled ScioŠkol. *Scio školy* [online]. Praha: www.scio.cz, 2019 [cit. 2020-01-21]. Dostupné z: <https://www.scio.cz/scioskoly/prehled-skol/>

³⁷ ScioŠkoly: Co chcete vědět o ScioŠkolách. *ScioŠkoly: Co chcete vědět o ScioŠkolách* [online]. Praha: www.scio.cz, , 33 [cit. 2020-01-21]. Dostupné z:

https://www.scio.cz/download/Scioskola/SCIO_faq2018_FINAL_WEB.pdf

³⁸ Tamtéž

kde je aktivita dětí zpočátku řízena průvodcem, postupně ale přebírají iniciativu děti a pracují samostatně nebo ve skupinách. Průvodce jim pomáhá stanovit si cíle, zajistit materiál a provést závěrečnou reflexi. Průběžně dává zpětnou vazbu. Projektové období trvá obvykle dva týdny, ale může to být více i méně. Bývá zakončeno prezentací výsledků práce dětí.³⁹

Výsledkem projektu tedy nejsou známky, jak tomu bývá na klasických školách běžné. Děti dostávají reflexi od průvodců a získávají i sebereflexi ve formě prezentací a závěrečnou společnou reflexi. Je tedy důležité si ověřit, zda se žáci v uvozovkách učivo naučili, zvládli a ovládají ho. Studijní autonomií se rozumí i to, že žák ví, pro jaké metody se má rozhodnout, jak pracovat, zda si má najít odborníka, učit se z internetu nebo spolupracovat se spolužákem.⁴⁰

Průvodci jsou lidé různých zájmů a zaměření, aby mohli dětem poskytnou pestrou škálu vědomostí a znalostí. I sami žáci přicházejí z různého prostředí a vyhledávají různorodé podněty ke vzdělávání. Každý žák má také svého mentora. Je to průvodce, kterého si každý žák sám vybere. Tento průvodce žákovi pomáhá s osobním rozvojem a při řešení různých problémů, které v jeho nejen školím životě nastanou. Žáci se s tímto mentorem setkávají na tzv. tripartitách. Tripartita je setkání žáka, rodičů a mentora. Všichni společně rozebírají, co se v posledním období ve škole stalo, jak se žákovi ve škole daří a co naopak zvládá méně. Velmi specifické pro ScioŠkolu jsou projekty. V Olomouci je jim věnováno 6 hodin týdně. Projekt je forma výuky, kde žáci podrobněji zabývají určitým tématem. Zpočátku je aktivita řízena průvodcem, postupně přebírají iniciativu děti.⁴¹ Výsledkem projektu mohou být prezentace, produkt, přednáška, vystoupení apod. Žáci svou práci prezentují na konci týdne. Projekt je reflektován samotnými žáky spolu s průvodci. Další důležitou organizační jednotkou je kolej. V Olomouci se koná každý pátek. Je to stálá domovská skupina různě starých dětí, která má dva své průvodce. Žáci nejsou do kolejí rozřazeni podle věku, nýbrž dle svých preferencí po cca dvaceti dětech. V koleji se žáci setkávají, mluví o aktuálním dění ve škole a podnikají mnoho mimoškolních aktivit (výlety, exkurze, setkávání s rodiči,

³⁹ ScioŠkoly: Co chcete vědět o ScioŠkolách. *ScioŠkoly: Co chcete vědět o ScioŠkolách* [online]. Praha: www.scio.cz, , 33 [cit. 2020-01-21]. Dostupné z:

https://www.scio.cz/download/Scioskola/SCIO_faq2018_FINAL_WEB.pdf

⁴⁰ tamtéž

⁴¹ ScioŠkoly: Co chcete vědět o ScioŠkolách. *ScioŠkoly: Co chcete vědět o ScioŠkolách* [online]. Praha: www.scio.cz, , 33 [cit. 2020-01-21]. Dostupné z:

https://www.scio.cz/download/Scioskola/SCIO_faq2018_FINAL_WEB.pdf

návštěva divadla apod.). Každý čtvrtek probíhá shromáždění. Je to setkání všech žáků školy, kde se probírají různé věci týkající se chodu školy, pravidel apod. Žáci zde o těchto věcech hlasují, jejich hlas je rovnocenný hlasu průvodce. Posledním bodem je samorost. Zde si žáci sami volí, co bude jejich náplní trávení tohoto času. Mohou samostatně pracovat na projektu, který si sami zvolí. Na konci samorostu svou práci reflektují s průvodcem.

Tato základní škola disponuje dvěma budovami, obě se nacházejí v centru města Olomouc. ScioŠkola je plně organizovaná škola s 1. až 9 ročníkem. Je organizována pro maximálně 100 žáků. Tím, že se škola nachází v historickém centru města, mají žáci v blízkém dosahu velké množství kulturního využití: divadla, muzea, kina, galerie, knihovny apod. Škola je soukromá. Platí se zde školné, ale zároveň je sponzorována příspěvky MŠMT a jinými sponzorskými dary.

2.1.1. V čem je ScioŠkola alternativní

Dle mého názoru asi největším rozdílem je odlišný sty hodnocení žáků a dále to, že ve škole nepůsobí učitelé ale průvodci. Nejprve se vyjádřím k prvnímu bodu svého výroku. Žáci na klasických školách, jsou převážně zvyklí na normativní hodnocení na základě známek. Ve ScioŠkolách žáci známky nemají vůbec. Na konci pololetí žáci obdrží vysvědčení se slovním hodnocením. To získávají z každého předmětu a také od svého mentora. (Co je to mentor, viz. níže). V průběhu roku žáci získávají zpětnou vazbu své práce od průvodců, převážně slovní. Píší také kontrolní a týdenní práce. Provádí sebereflexi svých úspěchů i neúspěchů.

Průvodce bychom mohli srovnat, co se pozice týče s učitelem na základní škole. Rozdílná je forma předávání vědomostí žákům a přístupem k žákovi. Průvodce je pro žáka osobou, jenž ho provádí cestou vzdělání. V praxi to vypadá tak, že průvodce pomáhá žákům s teoretickou částí učiva, předává jim své vědomosti a rady a dává doporučení, jak nově vědomosti získat a zvládnout nové učivo. Výuka probíhá nejen ve třídách. Žáci často se svými průvodci jezdí na různé exkurze, učí se praxí (např. pěstování květín, sestavení jízdního kola ze součástek, vaření apod.), tvoří prezentace, hrají divadlo atd. Velkým rozdílem mezi průvodcem a učitelem i je, že žáci si průvodci tykají.

2.1.2. Principy ScioŠkol

Pedagogické zásady ScioŠkol vycházejí z poznatků kognitivních věd. Principů je deset a jsou přizpůsobené stále měnícímu se světu.

Děti se chtějí a umějí učit

Pro dítě je přirozená a vrozená chuť učit se něčemu novému a dále nabyté vědomosti rozvíjet. Naučili se sami chodit, mluvit, pohybovat se ve svém okolí a mnoho dalších věcí. Na to navazuje první princip ScioŠkol, který věří, že se děti učit chtějí a škola jim má být jen takovým průvodcem, jak tento proces zvládnout. V největší možné míře se vyhýbá vnější motivaci. Děti k učení nenutí a věří právě v jejich vnitřní motivaci. V žádném případě nepoužívá motivaci negativní ve formě hrozby či trestu.

Žáci získávají možnost volby učení. Vybírají si obsah, cíle, úroveň, kterou chtějí dosáhnout, včetně metod a postupy, které pro dosažení cíle použijí. Limitem je vždy to, aby jejich volba neomezovala ostatní děti. Dětem jsou nabízena témata, která průvodci považují za důležitá a pro aktuální svět nezbytná.⁴²

Každé dítě je jedinečné

Druhý princip vychází z faktu, že každé dítě má svou individualitu, jedinečnou osobnost, disponuje odlišnými silnými a slabými stránkami. Liší se od ostatních různými zájmy, potřebami a cíli. Snaží se tedy školní prostředí a metody směřovat tak, aby dítě svou odlišnost a individualitu nemuselo potlačovat, ale naopak ji rozvíjet.⁴³

Poukazují například na výzkum polské psycholožky E. Gruszczyk-Kolczyńska: Přípravenost na výuku matematiky se u dětí v první třídě liší až o 4 roky, a teprve ve čtvrté třídě je 95 % dětí, pořád ne všechny!, schopno plně zvládat tu matematiku, kterou všem předkládáme v první třídě. Není pak divu, že je tak mnoho lidí, kteří matematiku nejen neumí, ale dokonce ji nenávidí.⁴⁴

Ve praxi to ve škole vypadá tak, že žáci jsou rozděleni do skupin přiměřeně stejného věku, a například na angličtinu či češtinu jsou rozděleni dále do skupinek na základě úrovně v jaké se pohybují. Skupinky jsou většinou po 6-10 dětech. Dalším příkladem jsou

⁴² ScioŠkoly: Co chcete vědět o ScioŠkolách. *ScioŠkoly: Co chcete vědět o ScioŠkolách* [online]. Praha: www.scio.cz, , 33 [cit. 2020-01-21]. Dostupné z:

https://www.scio.cz/download/Scioskola/SCIO_fa2018_FINAL_WEB.pdf

⁴³ tamtéž

⁴⁴ ŠTEFFL, Ondřej. *K čemu samé jedlčky?*. Praha: Mladá fronta, 2018. str. 109

například týdenní práce. Žáci dostanou zadání, které mají do konce týdne zvládnout a pracují na něm podle svého tempa a uvážení.

Otevřenost mimo školu

Nejen škola děti učí. Nejen od učitelů (v tomto případě průvodců) získávají žáci vědomosti. Děti se učí každý den něčemu novému ze svého okolí. Na tom stojí i další princip ScioŠkoly.

ScioŠkoly jsou otevřené učení se mimo školu. K tomu je nezbytné ovládnout čtyři důležité nástroje: čtení, angličtinu, komunikační technologie a komunikaci. Žáci tyto nástroje pravidelně využívají a rozvíjí se v dovednosti jejich používání ve výuce. Na školách často fungují i externisté, kteří do škol přinášejí nové podněty a zároveň ScioŠkoly často vyrazí do světa s tím, co se ve škole děje. Může se to stát inspirací pro jiné. Příkladem je zpravodaj ScioPolis, který je dostupný online na stránkách Scio.⁴⁵

Rozmanité a motivující prostředí

Tento pojem pro ScioŠkolu představuje především rozmanitost osobností, které ve škole působí. Ať to jsou žáci či průvodci. Pro výběr průvodců je důležité, aby to byli lidé různých zájmů, dovedností a schopností, které můžou do ScioŠkol vnášet. Dále je to i rozmanitost mezi žáky. Děti se od sebe učí navzájem. Tím, že děti nesou striktně rozdělení do tříd a často spolupracují ve smíšených věkových skupinách, mají možnost se od sebe učit, mladší od starších a naopak.⁴⁶

Směřující prostředí

Dítě má kolem sebe nekonečně velké množství podnětů, které může zkoumat a vzdělávat se. Škola má být tím směřujícím a nápomocným prostředkem, aby se dítě v tomto světě plném záplavy informací vyznalo a dokázalo se realizovat.

Bezpečné a přívětivé prostředí

Za bezpečné prostředí se samozřejmě považuje takové, kde dětem nehrozí žádné přímé nebezpečí. Tím máme namysli šikanu, urážky, posměch, křik učitele apod. Důležité pro bezpečné prostředí obsáhnout všechny potřeby dítěte. Mezi ty podle Masowovy

⁴⁵ ScioŠkoly: Co chcete vědět o ScioŠkolách. *ScioŠkoly: Co chcete vědět o ScioŠkolách* [online]. Praha: www.scio.cz, 33 [cit. 2020-01-21]. Dostupné z:

https://www.scio.cz/download/Scioskola/SCIO_fa2018_FINAL_WEB.pdf

⁴⁶ tamtéž

pyramidy patří: fyziologické potřeby potřeba bezpečí, lásky a úcty. Škola by měla vytvářet takové podmínky, aby se žák ve všech těchto složkách cítil bezpečně a jistě. Jedním z nejdůležitějších pravidel pro ScioŠkolu je tedy respekt. Nejen žák ke svému průvodci, ale i opačně. Od toho se odvíjí vzájemná důvěra a tím vzniká a bezpečné prostředí.⁴⁷

Hlavním aktérem učení je dítě

Tento princip úzce souvisí se studijní autonomií (viz. výše). Žáci si přiměřeně svým možnostem vybírají jak a kdy se učí, co dělají a kam směřují. Škola je netlačí k zapamatování si informací, ale směřuje k porozumění. Průvodce je v tomto případě ten, kdo dětem nabízí příležitosti a otevírá jim dveře.⁴⁸

Zpětná vazba, ne známky

Žáci nedostávají známky. Hodnocení i tak je ve ScioŠkole poměrně pravidelné. Velký prostor pro hodnocení je věnován rozhovorům s dětmi. Ty probíhají řízeně i spontánně. Žáci získávají reflexi své práce ale i jednání a chování od průvodců. Zároveň provádějí sebereflexi. I ta je jejich hodnocením, zpětnou vazbou. Žáci se svými průvodci rozebírají své kontrolní, či týdenní práce. Mají možnost se i navzájem oceňovat na shromáždění (viz. níže). Důležité je i zmínit, že žáci nejsou nálepkování či normativně srovnávání.⁴⁹

Zóna nejbližšího rozvoje

Když děláme něco, co už dokonale ovládáme, neučíme se. Když se pokoušíme o něco, co je zcela mimo naše schopnosti, neučíme se. A v obou případech ztrácíme motivaci. Motivující a nejefektivnější je učení v takzvané zóně nejbližšího rozvoje – tam, kde je pro nás úkol již výzvou, ale stále jsme schopni jej zvládnout.⁵⁰

Ve ScioŠkole žákům nebrání se pustit do obtížného úkolu. Pokud se jim podaří zvládnout všechny překážky a tuto výzvu dokázat, žáci mají možnost naplno prožít radost

⁴⁷ ScioŠkoly: Co chcete vědět o ScioŠkolách. *ScioŠkoly: Co chcete vědět o ScioŠkolách* [online]. Praha: www.scio.cz, 33 [cit. 2020-01-21]. Dostupné z:

https://www.scio.cz/download/Scioskola/SCIO_faq2018_FINAL_WEB.pdf

⁴⁸ tamtéž

⁴⁹ tamtéž

⁵⁰ Naše hodnoty a principy: Pedagogické principy. I. střední ScioŠkola [online]. Praha: www.scio.cz, 2019 [cit. 2020-01-25]. Dostupné z: <https://stredni.scioskola.cz/o-skole/vychodiska>

a uspokojení z překonané překážky. Naopak považují za normální, když se něco nepovede.⁵¹

My víme, že o učení toho moc nevíme

Je důležité si uvědomit kolik toho ještě nevíme. Tento princip se zakládá na tom, že ani o učení toho ještě mnoho nevíme. Ve ScioŠkole se pouštějí do experimentů s učením, ale vždy s velkou opatrností sledují, jaké jsou reakce dětí. Stále se snaží své postupy vylepšovat a pružně reagovat na změny.⁵²

2.1.3. Hodnoty ScioŠkol

Člověka chápeme jako svobodného, odpovědného a aktivního jedince, který by měl aktivně usilovat o dobro nejen své, ale i druhých a světa. Má přispívat k tomu, že svět bude o něco lepším místem. Z tohoto přesvědčení vychází hodnoty ScioŠkol: svoboda, morálka, aktivita, optimismus, odvaha, otevřenost.⁵³

Žáci získávají takovou svobodu, jakou jsou dle svých průvodců schopni unést. Co se týče morálky, žák by měl umět uvažovat o dobru a zlu a volit si dobro, respektovat práva druhého člověka a postavit se zlu. Vycházejí z morálních zákonů: neubližovat, nekrást, nepodvádět, dodržovat dohody, pomáhat druhým. Vítají každou aktivitu dětí, které samozřejmě respektují druhé a neškodí. Věří v optimismus, odvahu a otevřenost.⁵⁴

2.2. Základní škola Olšany u Prostějova

Tako základní škola se nachází v malé obci nedaleko Olomouce. Je to plně organizovaná základní škola s devíti ročníky. Škola disponuje dvěma budovami. Menší z nich se nazývá fara. Nachází se v těsné blízkosti hlavní budovy. Na faře sídlí první a druhá třída. V hlavní budově se nachází 6 kmenových tříd a 4 odborné učebny (jazyková,

⁵¹ ScioŠkoly: Co chcete vědět o ScioŠkolách. ScioŠkoly: Co chcete vědět o ScioŠkolách [online]. Praha: www.scio.cz, , 33 [cit. 2020-01-21]. Dostupné z: https://www.scio.cz/download/Scioskola/SCIO_faq2018_FINAL_WEB.pdf

⁵² tamtéž

⁵³ Naše hodnoty a principy: Hodnoty ScioŠkol. I. střední ScioŠkola [online]. Praha: www.scio.cz, 2019 [cit. 2020-01-25]. Dostupné z: <https://stredni.scioskola.cz/o-skole/vychodiska>

⁵⁴ ScioŠkoly: Co chcete vědět o ScioŠkolách. ScioŠkoly: Co chcete vědět o ScioŠkolách [online]. Praha: www.scio.cz, , 33 [cit. 2020-01-21]. Dostupné z: https://www.scio.cz/download/Scioskola/SCIO_faq2018_FINAL_WEB.pdf

polytechnická, přírodovědná, počítačová a cvičná kuchyňka). Škola má k dispozici tělocvičnu a víceúčelové hřiště. Škola má možnost využívat i prostory místní sokolovny.

Škola nabízí velkou škálu různě zaměřených kroužků: angličtina, keramika, florbal, příprava na přijímací testy na střední školu, psaní všemi deseti, mladý technik atd. V rámci výuky žáci pravidelně navštěvují různá kulturní představení (cestovatelské přednášky, divadelní představení, kino apod.). Účastní se také mnoha soutěží: olympiády (anglický jazyk, zeměpis, český jazyk), pythagoriáda, soutěž ve čtení v německém jazyce atd. Škola se též podílí na organizování různých sportovních aktivit (Hanácké vdolek, Pohár starostů pro žáky obou stupňů).

2.3. Etická výchova vybraných škol

Jelikož etická výchova nepatří mezi povinné předměty, může škola témata z tohoto vzdělávacího oboru vhodně začlenit do jiných předmětů.

2.3.1. ŠVP ScioŠkola Olomouc

Název školního vzdělávacího programu ScioŠkoly je – Škola pro měnící se svět. Pro tento program je typické, jak je již uvedeno v názvu, že byl stvořen tak vyhovoval dnešnímu globálnímu světu a měnícím se společenským a celosvětovým podmínkám. Cílem tohoto ŠVP je, aby škola vedla žáky k samostatnosti, kreativitě, umění učit se a schopnosti efektivně komunikovat. Dalším vztyčným bodem je provádět děti světem vzdělávání tak, aby se staly emocionálně stabilními a lidsky zralými osobnostmi. Plán i celkově výuka je přizpůsobena tak, aby děti byly vedeny k tomu, že učení jim nemá být na obtíž, ale naopak se stalo radostí a celoživotní výzvou.

V ŠVP ScioŠkoly se mimo jiné dozvíme, že škola často spolupracuje s jinými institucemi. Často si zve hosty, které jsou experty ve svém oboru. Ti žákům zprostředkovávají své vědomosti. Sami také navštěvují různé firmy a neziskové organizace, kde za žáci mohou ledasčemu naučit, či něco nového poznat. ScioŠkola spolupracuje také s Pevností poznání, Univerzitou Palackého a Muzeem umění. Další spolupráci, která je ve škole vítaná je spolupráce s rodiči a dalšími sociálními partnery.

Škola se zapojuje i do mezinárodní spolupráce, například se školou Fantázia (Slovensko).⁵⁵

2.3.2. Etická výchova v ŠVP ScioŠkola Olomouc

Vzdělávací obor Etická výchova je do ŠVP ScioŠkoly zařazen opakovaně. Nikde není výslovně psáno o zařazení tohoto oboru do ŠVP, ale slovo etika a její témata se objevují často.

Jako první bod bych chtěla zmínit kapitolu: Zaměření školy. Jak je již z názvu zřejmé, je v této části popisováno, na jaké body vzdělávání se škola zaměřuje a jak škola dosahuje toho, aby naplňovala své hodnoty a principy. Je rozdělena na pět podkapitol: Měníci se svět, Každé dítě je jiné, Vnitřní motivace, Dobré vztahy a Fair play. Jak je již z názvů těchto podkapitol zřejmé, dotýkají se mnoha témat oboru Etická výchova.⁵⁶ Jsou to například témata: Mezilidské vztahy a komunikace, Pozitivní hodnocení sebe. Pozitivní hodnocení druhých, Interpersonální a sociální empatie, Asertivita, Zvládnutí agresivity a soutěživosti, Pomoc, darování, dělení se, spolupráce, přátelství aj.⁵⁷

Další částí, kde se tento obor objevuje velice často je v kapitole Učební obory. V Českém jazyku a literatuře můžeme najít body, které se věnují mezilidským vztahům a komunikaci, kreativitě a iniciativě a prosociálnímu chování ve veřejném životě. Velkou mírou se objevuje v předmětu Svět v souvislostech. V tomto předmětu se mísí velké množství vzdělávacích oblastí. Je rozdělen do čtyř tematických oblastí: Kdo jsem, Český jazyk, Život ve společnosti a Člověk a příroda. V těchto čtyřech oblastech se vyskytují témata jako: empatie a porozumění, etika, ontologie, noetika atd. Lze tedy vidět, že vzdělávací obor Etická výchova je zde hojně zastoupen.⁵⁸

⁵⁵ ŠKOLNÍ VZDĚLÁVACÍ PROGRAM [online]. Praha: www.scio.cz, 2016 [cit. 2020-02-09]. Dostupné z: https://olomouc.scioskola.cz/wp-content/uploads/2017/05/SVP_ScioSkola_Olomouc.pdf

⁵⁶ ŠKOLNÍ VZDĚLÁVACÍ PROGRAM [online]. Praha: www.scio.cz, 2016 [cit. 2020-02-09]. Dostupné z: https://olomouc.scioskola.cz/wp-content/uploads/2017/05/SVP_ScioSkola_Olomouc.pdf

⁵⁷ Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání [online]. Praha: MŠMT, 2017 [cit. 2020-01-25]. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/file/43792/>

⁵⁸ ŠKOLNÍ VZDĚLÁVACÍ PROGRAM [online]. Praha: www.scio.cz, 2016 [cit. 2020-02-09]. Dostupné z: https://olomouc.scioskola.cz/wp-content/uploads/2017/05/SVP_ScioSkola_Olomouc.pdf

2.3.3. ŠVP ZŠ a MŠ Olšany u Prostějova

V ŠVP ZŠ Olšan u Prostějova nalezneme charakteristiku ŠVP, ve které se můžeme mimo jiné dočíst, že škola se se svým vzdělávacím plánem zaměřuje především na výuku cizích jazyků a komunikačních a informačních technologií. Anglický jazyk je na této škole vyučován od 3. třídy a německý od 7. třídy. Komunikační a informační technologie jsou využívány v mnoha předmětech. Od 5. třídy probíhá výuka informatiky. Škola disponuje jednou počítačovou učebnou. ZŠ Olšany u Prostějova také spolupracuje na dlouhodobých projektech a na poli mezinárodní spolupráce. V rámci regionu se podílí na organizování různých sportovních aktivit. ZŠ Olšany u Prostějova je také fakultní školou Univerzity Palackého.

2.3.4. Etická výchova v ŠVP ZŠ Olšany u Prostějova

V kapitole Klíčové kompetence se dozvíáme, že škola rozvíjí spolupráci, práci v týmu, kdy se žáci učí formulovat a obhájit svůj vlastní názor, vhodně argumentovat a zároveň respektovat názory ostatních. Tento bod obsahuje i téma ve oboru etická výchova: Prosociální chování v osobních vztazích. Pomoc, darování, dělení se, spolupráce. Je kladen také důraz na zvládnutí správné mezilidské komunikace. Prvky obor etická výchova se také objevují v kapitole Učební osnovy. V českém jazyce je to umění komunikace, zvládnutí sociálních dovedností, mezilidské vztahy a řešení problémů. V cizím jazyce se klade důraz porozumění a tolerance k odlišným kulturním hodnotám. Důležitým bodem pro obor Etická výchova je předmět Výchova k občanství. Ten se věnuje tématům tomuto oboru nejpodobnějším: – komunikace, mezilidské vztahy, hodnoty, postoje a praktická etika, kooperace a kompetice, – komunikace, mezilidské vztahy, hodnoty, postoje a praktická etika. Posledním předmětem, který částečně zasahuje do oboru Etická výchova je Výchova k zdraví, kde jedním z probíraných témat je sexuální zdraví, které patří mezi šest aplikačních témat oboru Etická výchova.⁵⁹

⁵⁹ *Školní vzdělávací program* [online]. Olšany u Prostějova: ZŠ a MŠ Olšany u Prostějova, 2019 [cit. 2020-02-09]. Dostupné z: https://www.zsolsany.cz/wp-content/uploads/2019/08/%c5%a0VP-1_9_2019.pdf

Praktická část

V praktické části jsem měla v plánu věnovat se komparaci aplikace aktivizačních metod na ZŠ a MŠ Olšany u Prostějova v sedmém a devátém ročníku a ve ScioŠkole ve skupinách odpovídajícím čtvrtému a pátému ročníku, šestému a sedmému ročníku a osmému a devátému ročníku. Dvě z těchto skupin jsou vyšší autonomní úrovně, jedna nižší. Vzhledem k vyhlášení nouzového stavu a uzavření škol, jsem bohužel měla možnost aplikovat dvě metody během jedné vyučovací jednotky (40 minut) ve ScioŠkole, a to ve spojeném osmém a devátém ročníku nižší autonomní skupiny. Ostatní ročníky obou základních škol jsem měla možnost pozorovat pouze formou náslechnů. Na základní škole v Olšanech k tomu pracuji jako vyučující německého jazyka a asistentka pedagoga v šesté třídě. Všechny třídy znám a mám přehled, jak pracují.

V praktické části se věnuji navržení a aplikaci metod pro výuku etické výchovy. Metody jsou navrženy pro všechny tematické celky dle RVP. Dále srovnávám aplikaci těchto metod na dvou vybraných školách: klasická základní škola Olšany u Prostějova a alternativní ScioŠkola Olomouc. Vzhledem k uzavření škol je tato komparace pouze teoretická, na základě mých zkušeností s oběma školami a také náslechnových hospitací ve všech třídách.

V závěru se věnuji výhodám a nevýhodám aplikace těchto metod na různých typech škol. Navrhuji různé modifikace těchto metod tak, aby byly nejsnáze uchopitelné pro učitele a třídu.

3. Příklady metod v Německu

Pro mou diplomovou práci je ale důležité zaměřit se na konkrétní aktivity, které se na německých školách aplikují. Pro tento krok jsem se rozhodla z důvodu motivace zahraničními metodami. V Německu se etika vyučuje už mnoho let. V případě začlenění předmětu etická výchova by se dle mého názoru měli učitelé jiných států inspirovat právě v zemích, kde takový předmět funguje už delší dobu. Ve své práci uvádím jen několik inspirativních příkladů.

3.1. Anarchie vs. Demokracie

V tomto pracovním materiálu se žáci zabývají ideologií anarchismu a snem o bezpodmínečné svobodě ve společnosti osvobozené od nadvlády.

Popis

Na začátku hodiny je pojem anarchismus definován studenty, kteří načrtávají do myšlenkové mapy pojmy anarchie a porovnávají je s právy v demokracii. Po tomto úvodu studenti získají znalosti o protichůdné povaze anarchismu a demokracii. Diskutují o dilematu prosazování práva bez soudnictví a přiznání rovných svobod pro všechny. Studenti pak vypracují význam institucí a zákonů. Dozví se, že instituce a zákony byly vytvořeny za účelem ochrany jednotlivých občanů a vysvětlují, které z nich jsou pro jejich život zvláště důležité.

Pracovní list pro žáky

Úkol 1

Demokracie vs. Anarchie

- a) Načrtněte myšlenkovou mapu na téma anarchie a jednotlivé pojmy porovnejte s právy v přímé demokracii.
- b) Posuďte, do jaké míry lze práva a zákony vymáhat u jednotlivce bez soudnictví.

c) Diskutujte s třídou o tom, jak lze zajistit, aby svoboda jednoho neomezovala svobodu druhého.

Úkol 2

Instituce a zákony v demokracii pomáhají a chrání občany.

Vysvětlete, které instituce a zákony a nevládní organizace jsou pro vás obzvláště důležité.

Úkol 3

Diskutujte se svými spolužáky: Ve kterém státě (anarchie nebo demokracie) si myslíte, že je lepší žít a proč?⁶⁰

3.2. Dětská práva

1. Úvod

Upozorněte děti, že mají práva.

Například se zeptejte svých studentů, jaká práva existují a jaká mají podle jejich názoru děti.

Sbírejte práva na desce.

2. Úmluva OSN o právech dítěte

Stručně řekněte dětem o Úmluvě OSN o právech dítěte, proč a jak k ní došlo a co v podstatě obsahuje.

⁶⁰ Anarchie und Freiheit. *Lehrer-online* [online]. Wiesbaden: Eduversum [cit. 2020-03-28]. Dostupné z: <https://www.lehrer-online.de/unterricht/sekundarstufen/geisteswissenschaften/politik-sowi/arbeitsmaterial/am/anarchie-und-freiheit/>

3. Práva dětí na celém světě

Ukažte dětem mapu světa (nebo zeměkouli) nebo vytiskněte plakát o právech našich dětí na webových stránkách. Sdělte svým studentům, že všechny děti na celém světě mají stejná práva, a vyzvěte je, aby tato práva objevily s vámi na cestě kolem světa.

4. Přehled práv dětí

Přečtěte si práva dětí společně s dětmi. Promítněte je na tabuli nebo dejte dětem příslušný pracovní list. Porovnejte tato práva s těmi, která jste shromáždili a zapsali s dětmi na začátku lekce.

Cíle cesty:

Stanice 1: Somálsko

Stručně řekněte dětem o Somálsku a také informujte o chudobě, hladu a válce. Pomocí této stanice můžete hovořit o právu na pomoc v případě katastrofy nebo mimořádných situacích a o právu na zdraví. To zahrnuje například právo na lékařskou péči nebo dostatek jídla. Aby byla situace jasná, můžete poslat třídou malý pytel rýže (přibližně 100 g, nevařený). Takto žákům ukážete, jak málo musejí děti v Somálsku každý den jíst.

Stanice 2: Vietnam

Vraťte se do letadla a odletěte s dětmi do Asie. Nacházíte se ve Vietnamu. Řekněte svým žákům, že zde musí pracovat mnoho dětí, a proto nemohou chodit do školy. Poučte žáky o právu na volný čas a relaxaci a objasněte, že děti nemají povoleno pracovat. Například si do třídy vezměte fotbalový míč nebo tričko a řekněte studentům, že se jedná o výrobky, které často vyrábějí děti. V případě potřeby zvyšte povědomí studentů o logu Fair Trade na výrobcích.

Stanice 3: Bolívie

Letíte do Bolívie. Řekněte studentům, že ne každé dítě může chodit do školy a že mnoho dětí nemá přístup ke knihám, výukovým materiálům nebo internetu. Objasněte jim právo

na vzdělání a školení, jakož i právo na vlastní názor a informování. Zeptejte se svých studentů, jaké knihy, pera atd. používají ve škole při výuce.

Stanice 4: Německo

Naposledy jste se studenty nastoupili na palubu letadla a odletěli do Německa (V našem případě Česka). Skončíte ve své vlastní třídě. Vyprávějte příběh dvou dětí, které se hádaly a bojovaly na školním hřišti. Zeptejte se studentů, jaké druhy násilí, včetně psychologických, znají, např. tlačit, urážet, kopat, smát se. Sdělte dětem, že mají právo říci „NE“ nebo „STOP“, když dojde k násilí. Dejte dětem tipy, kde najít pomoc. Např. u rodičů, babičky a dědy, u učitelů nebo u linky důvěry. Tímto způsobem dáte dětem právo na nenásilné vzdělávání.⁶¹

⁶¹ Unterrichtsmaterial "Wir Kinder haben Rechte!" *Lehrer-online* [online]. Wiesbaden: Eduversum [cit. 2020-03-28]. Dostupné z: <https://www.lehrer-online.de/unterricht/grundschule/sachunterricht/ich-und-meine-welt/unterrichtseinheit/ue/unterrichtsmaterial-wir-kinder-haben-rechte/>

4. Návrhy aktivizačních metod

Jak jsem již výše uvedla, ve své diplomové práci navrhnu aktivizační metody, které by mohly být použity v rámci výuky etické výchovy. Některé z těchto aktivizačních metod aplikuji v hodinách občanské výchovy na klasické základní škole a v hodinách českého jazyka na ScioŠškole v Olomouci a základní škole Olšany u Prostějova. Metody rozdělím na základě navrhnutých témat z RVP.

4.1. Téma: Mezilidské vztahy a komunikace

Učivo 1. stupeň

Základní komunikační dovednosti

- komunikace při vytváření výchovného kolektivu – představení se, vytvoření základních komunikačních pravidel kolektivu, zdvořilost, otevřená komunikace
- základní prvky verbální komunikace v mezilidských vztazích – pozdrav, otázka, prosba, poděkování, omluva
- základy neverbální komunikace – seznámení se s možnostmi neverbální komunikace, postoje těla, mimika, zrakový kontakt, gesta, podání ruky

Učivo 2. stupeň

Komunikace

- otevřená komunikace – úrovně komunikace, zásady verbální komunikace, komunikační chyby, dialog, komunikace ve ztížených podmínkách
- aktivní naslouchání – cíle, výhody, zásady, způsob a nácvik aktivního naslouchání⁶²

⁶² *Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání* [online]. Praha: MŠMT, 2017 [cit. 2020-01-25]. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/file/43792/>

Název aktivity: Neverbální komunikace

Cíl: Žák aplikuje prostředky neverbální komunikace v různých životních situacích. Uvědomuje si, jak neverbální komunikace může ovlivnit působení našeho jednání.

Pomůcky: kartičky se situacemi

Předpokládaná doba aktivity: 20 minut

Velikost skupiny: malá skupina až běžně velká třída

Mezipředmětové vztahy: Český jazyk

Metodický postup:

Aktivita je zaměřená na to, aby si žáci uvědomili, jaká významnou roli při komunikaci hraje neverbální komunikace. Žákům nejprve vysvětlíme, jak je aktivita organizovaná. Poté požádáme dva až tři žáky (záleží na situaci), aby si vylosovali dohromady jednu situaci. Žáci si situaci přečtou, potichu si rozdělí role (mohou odejít za dveře, kde si domluví strategii scénky). Žáci by se v rámci aktivity měli pozdravit a popřípadě si potřást rukou, či použít jinou neverbální komunikaci. Verbální komunikace je zakázána. Zbytek skupiny se snaží uhodnout, o jaké role a situaci jde. Nápomocné by jim měli být právě prostředky neverbální komunikace.

Příloha: Situace a role

- Jste žák a ředitel školy. Žák má přijít panu řediteli vysvětlit, proč den předem rozbil okno ve třetím patře.
- Jste rodič a do školy si tě pozve ředitel školy. Rodič přichází za panem ředitelem zaplatit výdaje za rozbité okno svého syna a dozvědět se více o celé situaci.
- Jste v televizní soutěži. Moderátor gratuluje soutěžícímu k výhře jednoho milionu.
- Jste sourozenci. Starší sourozenec vyčítá mladšímu, že mu opět sebral jeho oblíbený svetr.
- Jste matka a dítě. Matka přichází domů z práce a žádá dítě, aby jí pomohlo s úklidem.

- Jste přátelé, kteří se neviděli dvacet let. První přítel čeká na letišti, kde se znovu setkají.

Název aktivity: Pozdravy

Cíl: Uvědomit si, jaká jsou pravidla při setkání a zdravení se.

Pomůcky: dataprojektor (popř. listy se situacemi), PP prezentace

Předpokládaná doba aktivity: 30 min.

Popis:

Cílem aktivity je, aby se žáci zamysleli nad pravidly při pozdravu. Žákům může být předem puštěno video od Ladislava Špačka – Zdravení. Video může být přehráno i po aktivitě. Vyučující promítne na dataprojektoru vymyšlené situace (Může je žákům vytisknout). Žáci diskutují, zda jsou ve scéně dodržena všechna pravidla správného chování. Rozhodují také o tom, jak situace měla probíhat a mohou ji formou scénky předvést.

Příloha: Situace

- Nadřízený (N) x podřízený (P) – firemní večírek
 - N: Dobrý den pane Novák. (Podává ruku podřízenému)
 - P: Dobrý pane vedoucí. (Rukou rázně potřese) Jak se daří?
 - N: Skvěle děkuji. Jak se vám líbí večírek?
 - P: Ale ano, dobré to je.
 - N: To jsem rád. Tak zatím na shledanou.
 - P: Nashle.
- Žena (Ž) X muž (M) – schůzka
 - M: Ahoj.
 - Ž: Ahoj. Tak kam se posadíme?

- M: Tady máme zarezervovaný stůl. (Pomůže ženě s kabátem a poté odsune židli, aby se žena mohla posadit).
 - Ž: Děkuji.
 - ..
 - Po schůzce
 - M: Požádá číšníka o zaplacení.
 - Číšník: Dohromady nebo zvlášť?
 - M: Dohromady, platím.
 - Ž: Dobrá děkuji, příště je to na mně.
 - M: Domluveno.
- Žena (Ž5) (50 let) x žena (Ž2) (20 let)
 - Ž5: Ahoj Leni! Jak se daří?
 - Ž2: Dobrý den, dobře děkuji. A vám?
 - Ž5: Taký dobře....
- Žena (Ž) (30let) x muž M (40 let)
 - Ž: Dobrý den.
 - M: Dobrý den.
 - Ž: Jdu za vámi v záležitosti....

4.2. Téma: Důstojnost lidské osoby. Pozitivní hodnocení sebe

Učivo 1. stupeň

Pozitivní hodnocení sebe a druhých

- sebepojetí – sebepoznání, sebehodnocení, sebpřijetí, sebe prezentace, sebeovládání, podpora sebeoceňování

Učivo 2. stupeň

Důstojnost a identita lidské osoby

- úcta k lidské osobě – lidská práva, zdroje lidských práv, svoboda, rovnost, potenciality člověka, pozitivní hodnocení druhých v obtížných situacích, občanská zralost
- jedinečnost a identita člověka – rozvoj sebevědomí, hodnotová orientace, rozvoj sebeovládání a morálního úsudku, selfmanagement, úvahy nad mravními zásadami, radost a optimismus v životě

Aplikovaná etická výchova

- etické hodnoty – zdroje etiky, osobní odpovědnost, smysl života, aplikace mravních zásad a hodnot, ctnosti, svědomí a jeho rozvoj
- sexuální zdraví – zodpovědný vztah k sexualitě, mládí – příprava na lásku, sexuální identita, nezralé rodičovství⁶³

Název aktivity: Lidská práva – adopce dítěte homosexuálním párem

Cíl: Žáci si uvědomí, jaká pro a proti má návrh zákona o adopci dítěte homosexuálním párem.

Pomůcky: Listy s Všeobecnou deklarací lidských práv, papír, tužka

Předpokládaná doba aktivity: 40 minut

⁶³ *Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání* [online]. Praha: MŠMT, 2017 [cit. 2020-01-25]. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/file/43792/>

Velikost skupiny: malá skupina až běžně velká třída

Mezipředmětové vztahy: Český jazyk

Metodický postup:

Žáky rozdělíme do dvou skupin (Při větším počtu žáků do čtyř). Žáci představují poslance v poslanecké sněmovně. Jedna skupina přichází s návrhem na uzákonění adopce dětí homosexuálním párům. Druhá skupina poslanců je proti. Žáci si připraví své argumenty, proč by tento zákon měl/neměl projít poslaneckou sněmovnou. Všechny skupiny dostanou od vyučujícího k dispozici zjednodušené znění Všeobecné deklarace lidských práv. Poté co jsou žáci připraveni (cca 15 min), vysílají své skupiny jednotlivě své zástupce před třídu, a zde obhajují své poznatky k danému tématu (své argumenty).

Příloha: zjednodušené znění Všeobecné deklarace lidských práv

1. Všichni lidé rodí se svobodní a sobě rovní co do důstojnosti a práv.
2. Každý má všechna práva a všechny svobody, bez jakéhokoli rozlišování, zejména podle rasy, barvy, pohlaví, jazyka, náboženství, politického nebo jiného smýšlení, národnostního nebo sociálního původu, majetku, rodu nebo jiného postavení.
3. Každý má právo na život, svobodu a osobní bezpečnost.
4. Nikdo nesmí být držen v otroctví nebo nevolnictví; všechny formy otroctví a obchodu s otroky jsou zakázány.
5. Nikdo nesmí být mučen nebo podrobován krutému, nelidskému nebo ponižujícímu zacházení nebo trestu.
6. Každý má právo, aby byla všude uznávána jeho právní osobnost/subjektivita.
7. Všichni jsou si před zákonem rovni a mají právo na stejnou ochranu zákona bez jakéhokoli rozlišování.
8. Každý má právo, aby mu příslušné vnitrostátní soudy poskytly účinnou ochranu.
9. Nikdo nesmí být svévolně zatčen, držen ve vazbě nebo vyhoštěn do vyhnanství.
10. Právo na spravedlivý a veřejný soudní proces.

11. Právo na to být považován za nevinného dokud není soudem prokázána vina.
12. Nikdo nesmí být vystaven svévolnému zasahování do soukromého života, do rodiny, domova nebo korespondence, ani útokům na svou čest a pověst.
13. Právo volně se pohybovat a svobodně si volit bydliště uvnitř státu. Každý má právo opustit kteroukoli zemi, i svou vlastní, a vrátit se do své země.
14. Právo vyhledat si před pronásledováním útočiště v jiných zemích a požívat tam azylu.
15. Právo na státní příslušnost. Nikdo nesmí být svévolně zbaven své státní příslušnosti ani práva svou státní příslušnost změnit.
16. Právo na svobodný vstup do manželství a na založení rodiny.
17. Právo vlastnit majetek, kterého nikdo nemůže být svévolně zbaven.
18. Právo na svobodu myšlení, svědomí a náboženství.
19. Právo na svobodu přesvědčení a projevu; toto právo zahrnuje právo vyhledávat, přijímat a rozšiřovat informace a myšlenky jakýmkoli prostředky a bez ohledu na hranice.
20. Každému je zaručena svoboda pokojného shromažďování a sdružování.
21. Právo účastnit se vlády své země a právo účastnit se svobodných voleb.
22. Každý člen společnosti má právo na sociální zabezpečení a nárok na to, aby mu byla zajištěna hospodářská, sociální a kulturní práva.
23. Právo na práci za uspokojivých životních podmínek a právo zakládat odbory.
24. Každý má právo na odpočinek a na zotavení, zejména také na rozumné vymezení pracovních hodin a na pravidelnou placenou dovolenou.
25. Každý má právo na takovou životní úroveň, která by byla s to zajistit zdraví a důstojný život jeho i jeho rodiny. Mateřství a dětství mají nárok na zvláštní péči a pomoc.
26. Každý má právo na vzdělání. Vzdělání, necht' je bezplatné, alespoň v počátečních a základních stupních. Vzdělání má směřovat k rozvoji osobnosti, k posílení porozumění ve společnosti a k úctě k lidským právům.

27. Každý má právo účastnit se kulturního života společnosti, užívat plodů umění a vědeckého pokroku. Každý má právo na ochranu morálních a materiálních zájmů, které vyplývají z jeho vědecké, literární nebo umělecké tvorby (např. autorská práva).

28. Každý má právo na to, aby vládl takový sociální a mezinárodní řád, ve kterém by práva a svobody stanovené v této deklaraci byly plně uplatněny.

29. Každý má povinnosti vůči společnosti. Každý je při výkonu svých práv a svobod podroben jen zákonem stanoveným omezením za účelem zajistit uznání a zachovávání práv a svobod ostatních.

30. Nic v této deklaraci nemůže být vykládáno jako by dávalo komukoli jakékoli právo vyvíjet činnost nebo dopouštět se činů, které by směřovaly k potlačení některého z práv nebo některé ze svobod v této deklaraci uvedených.⁶⁴

Název aktivity: Hodnoty

Cíl: Cílem aktivity je zhodnocení životních hodnot člověka a uvědomění si, že hodnoty můžeme mít často i společné. Ty, které společné nemáme nás odlišují od ostatních a dělají z nás takového člověka jakým jsme,

Pomůcky: Papírky, tužka

Předpokládaná doba aktivity: 20 minut

Velikost skupiny: malá skupina až běžně velká třída

Mezipředmětové vztahy: Český jazyk

Metodický postup:

Žáci si napíší na jednotlivé papírky deset hodnot, které jsou pro ně v životě důležité. Seřadí je podle toho, jak jsou pro ně důležité. Jakmile budou mít všichni hodnoty seřazené, odeberou tři poslední. Poté utvoří dvojice a pokusí se najít či vymyslet pět společných hodnot. Jakmile budou dvě dvojice hotové, spojí se a dohromady opět najdou tři společné hodnoty. Až budou všechny skupinky hotové představí třídě své tři

⁶⁴ Všeobecná deklarace lidských práv. *Lidská práva* [online]. Praha: Amnesty International [cit. 2020-02-12]. Dostupné z: <http://www.lidskaprava.cz/student/uvod-do-lidskych-prav/clanky/vseobecna-deklarace-lidskych-prav>

hodnoty. Následně celá třída diskutuje o tom, zda našli všechny skupiny nějaké hodnoty společné, které jsou odlišné a proč tomu tak je.

Název aktivity: Bubák

Cíl: Žák si uvědomuje svůj strach. Navrhne, jak svůj strach zmírnit či překonat. Diskutuje o tom, jak může člověk se svým strachem bojovat.

Pomůcky: papíry, pastelky, fixy

Předpokládaná doba aktivity: 20 minut

Velikost skupiny: malá skupina až běžně velká třída

Mezipředmětové vztahy: Český jazyk, Anglický jazyk

Metodický postup:

Nejprve se děti zeptáme, zda viděli film či četli knihu Harry Potter a Vězeň z Azkabanu. Pokud ne, vysvětlíme jim scénku, kdy profesor Lupin učil své žáky bojovat s tzv. bubákem. Bubák zde představuje postavu, která se okamžitě promění do takové podoby, která znázorňuje největší strach osoby nejbližší k bubákovi. Žáci v Harry Potterovi mají strach pomocí kouzla a své fantazie zesměšnit. Uveďme si to na příkladu: Ronald Weasley má strach z pavouků. Bubák se tedy přeměnil v pavouka a Ron mu za pomocí kouzla *ridiculus* nasadil kolečkové brusle. Žáci tedy dostanou za úkol nakreslit něco, z čeho mají strach a té věci přidat nějaký komický prvek. Poté žáci své práce prezentují. S žáky vedeme diskuzi na téma strach, životní překážky a jak je překonat.

Příloha:

Otázky k diskuzi:

Z kterých věcí máme nejčastěji strach?

Mění se strach v průběhu našeho života? Proč?

Které věci byste chtěli dělat, ale ze strachu je raději ani nezkusíte?

Kdo nebo co vám pomáhá, když se bojíte?

Poradíte si se strachem sami, nebo někoho žádáte o pomoc?

Co se stane, když přemýšlíte o svém strachu příliš často? Je ten strach menší, nebo větší?

4.3. Téma: Pozitivní hodnocení druhých

Učivo 1. stupeň

Pozitivní hodnocení sebe a druhých

- pozitivní hodnocení druhých – v běžných podmínkách projevování pozornosti a laskavosti, vyjádření uznání, účinnost pochvaly, připisování pozitivních vlastností druhým, správná reakce na pochvalu
- akceptace druhého – zážitek přijetí pro každého žáka, nácvik přátelského přijetí, umění odpustit, pomocí empatie předpokládat reakci druhých

Učivo 2. stupeň

Důstojnost a identita lidské osoby

- úcta k lidské osobě – lidská práva, zdroje lidských práv, svoboda, rovnost, potenciality člověka, pozitivní hodnocení druhých v obtížných situacích, občanská zralost
- jedinečnost a identita člověka – rozvoj sebevědomí, hodnotová orientace, rozvoj sebeovládání a morálního úsudku, selfmanagement, úvahy nad mravními zásadami, radost a optimismus v životě⁶⁵

Název aktivity: Horké křeslo

Cíl: Žák ovládá pozitivní hodnocení jiné osoby. Umí někoho pochválit a popsat jeho kladné vlastnosti.

Pomůcky: židle (dle potřeby)

⁶⁵ *Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání* [online]. Praha: MŠMT, 2017 [cit. 2020-01-25]. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/file/43792/>

Předpokládaná doba aktivity: 10 minut

Velikost skupiny: malá skupina až běžně velká třída

Mezipředmětové vztahy: Český jazyk

Metodický postup:

Žáci se posadí do kruhu (na židlích i bez). Jeden dobrovolník si sedne doprostřed. Toto místo se stává jeho horkým křeslem. Ostatní žáci se hlásí, žák uprostřed vyvolává. Žáci v kruhu mu říkají něco pozitivního o něm samém. Mohou ho pochválit, jak mu to dnes sluší, jak se jim líbí jeho styl oblékání, nebo to co má dnes na sobě apod. Mohou vyjádřit, že jsou rádi za to, jací jsou kamarádi, poděkovat za něco apod. Žáci také mohou pokládat prostřednímu otázky, aby se o něm dozvěděli další zajímavé věci. Tyto otázky by měli zůstat pozitivně laděné. Žák uprostřed může své horké křeslo kdykoliv opustit.

4.4. Téma: Kreativita a iniciativa. Řešení problémů a úkolů. Přijetí vlastního a společného rozhodnutí.

Učivo 1. stupeň

Tvořivost a základy spolupráce

- tvořivost v mezilidských vztazích – vytváření prožitků radosti pro druhé, společné plnění úkolů, zbavování se strachu z neznámého řešení úkolu a z tvořivého experimentování
- schopnost spolupráce – radost ze společné činnosti a výsledku, vyjádření zájmu, základní pravidla spolupráce

Učivo 2. stupeň

Iniciativa a komplexní prosociálnost

- iniciativa a tvořivost – renatalizace, nácvik tvořivosti, prosociální aspekt iniciativy a tvořivosti ve školním prostředí a v rodině, psychická a fyzická pomoc, ochota ke spolupráci, přátelství
- iniciativa ve ztížených podmínkách – pozitivní formulace problému, pomoc neznámému člověku, veřejná osobní angažovanost

- uplatnění komplexní prosociálnosti – bída světa, informovanost o situaci zemí třetího světa, vztah k menšinám, využití prosociálnosti v multikulturní společnosti, pozitivní vztah k diverzitám⁶⁶

Název aktivity: Co bude po katastrofě?

Cíl: Žák navrhne pravidla, kterými by se lidé měli řídit na planetě, kde se téměř vytratí život. Žák řeší tuto situaci, zváží všechny překážky, které mohou nastat. Cílem je, aby žáci dokázali rozpoznat, co je po danou chvíli nejdůležitější a na základě toho stanovit pravidla.

Pomůcky: psací potřeby, sešit/papír

Předpokládaná doba aktivity: 20 minut

Velikost skupiny: malá skupina až běžně velká třída

Mezipředmětové vztahy: Český jazyk, Přírodopis, Zeměpis

Metodický postup:

Představíte dětem vzorovou situaci. Zemi postihla velká katastrofa a na živu zůstalo pouze několik málo lidí. Žáci patří mezi ně. Úkolem je nastavit pravidla, aby život na zemi pokračoval dál. K dispozici je dostatek vody a jídla. Žáci mají za úkol nejprve sepsat věci, bez kterých nelze žít a které jsou nejdůležitější. Jaká pravidla by měla platit pro všechny? Žáci ve skupinkách sepíší tyto pravidla. Poté je prezentují a formou diskuze mezi sebou srovnávají.⁶⁷

⁶⁶ *Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání* [online]. Praha: MŠMT, 2017 [cit. 2020-01-25]. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/file/43792/>

⁶⁷ DOSTÁLOVÁ, Michaela, Sylvia JANČIOVÁ a Helena VLČKOVÁ. *Ferda v tom zase lítá: emušáci*. Praha: Scio, 2015. ISBN 978-80-7430-156-8.

4.5. Téma: Komunikace citů

Učivo 1. stupeň

Základní komunikační dovednosti

- komunikace citů – identifikace, vyjádření a usměrňování základních citů, pocity spokojenosti, radosti, sympatie, smutku, obav a hněvu

Učivo 2. stupeň

Komunikace

- aktivní naslouchání – cíle, výhody, zásady, způsob a nácvik aktivního naslouchání⁶⁸

Název aktivity: Plakát – emoce

Cíl: Žák rozlišuje různé emoce. Rozezná mimiku a gestiku jimiž se tyto emoce vyjadřují. Uvědomuje si působení emocí na okolí.

Pomůcky: papíry, kreslicí potřeby, noviny, časopisy, fotky z internetu

Předpokládaná doba aktivity: 20 minut

Velikost skupiny: malá skupina až běžně velká třída

Mezipředmětové vztahy: Český jazyk, Výtvarná výchova

Metodický postup:

Žáci dostanou ve skupinkách (2-3) papíry (Práce může probíhat i samostatně). Všechny skupinky dostanou k dispozici noviny, časopisy či fotky z internetu. Jednotlivým skupinkám přiřadíme emoci. Žáci ji pak zpracují jako plakát. Každý plakát by měl obsahovat: název emoce, barvu s touto emoci spojenou, obrázky vyjadřující emoci, popisek, jak se emoce projevuje či přímou řeč apod. Skupinky své práce prezentují před třídou, srovnávají mezi sebou a obhajují svůj výběr obrázků, barev apod.

⁶⁸ *Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání* [online]. Praha: MŠMT, 2017 [cit. 2020-01-25]. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/file/43792/>

4.6. Téma: Interpersonální a sociální empatie

Učivo 1. stupeň

Tvořivost a základy spolupráce

- elementární prosociálnost – darování, ochota dělit se, povzbuzení, služba, vyjádření soucitu, přátelství

Název aktivity: Děti z celého světa

Cíl: Žáci si pomocí této aktivity uvědomí, že děti v celém světě mají podobné emoce. Vžijí se do jejich situací a jsou empatičtí k jejich situaci.

Pomůcky: papírky se situacemi, otázky

Předpokládaná doba aktivity: 30 minut

Velikost skupiny: malá skupina až běžně velká třída

Mezipředmětové vztahy: Český jazyk, Zeměpis

Metodický postup:

Každý žák dostane kartičku, kde bude mít svou postavu (záleží na velikosti třídy, postavy se mohou opakovat). Žáci se vžijí do situace postavy (dítěte) popsané na kartičce. Žákům poté klademe otázky, které je podpoří v cítění se do rolí. Na konci celá třída vede diskuzi, o tom, jaké to bylo vcítit se do jiného dítěte.

Příloha:

Role:

Emily (13 let, USA): Žiješ se svým mladším bratrem (7 let) a rodiči v rodinném domku v malém městě. Často chodíte navštěvovat své prarodiče a pořádáte pravidelně rodinné oslavy v širším rodinném kruhu. Do školy chodíš docela ráda, máš tam spoustu kamarádů. S rodiči se občas dohaduješ, protože nerada uklízíš ve svém pokoji a nesnášíš brzkou večeři.

Sofie (14 let, Rusko): Jsi jedním z pěti dětí vaší velké rodiny. Žijete v rodinném domku ještě s prarodiči. Své sourozence máš moc ráda, ale občas tě štve, že musíš rodičům každý

den pomáhat s hlídáním těch nejmladších. Raději bys trávila čas venku se svými kamarády. Jelikož jste velká rodina, nemůžete si dovolit to nejdražší oblečení a elektroniku. Přitom ty bys hrozně chtěla ten nový telefon, který si nedávno pořídila tvá nejlepší kamarádka.

Gabriela (15, Francie): Žiješ se svou sestrou a maminkou v panelákovém bytě v hlavním městě. Máš před nástupem na střední školu. Maminka chce, aby si nastoupila na všeobecné vzdělání s maturitou. Tvým velkým koníčkem jsou, ale květiny, proto bys raději šla na výuční obor aranžérka květin. S maminkou o tom není řeč. Tlačí tě do učení a tebe o to víc škola nebaví. Odpoledne by si raději trávila v parku na procházkách se psem.

Philip (11 let, Rakousko): Jsi jedináček a žiješ s maminkou a jejími rodiči v bytě. Tví rodiče se zrovna rozvádějí a ty často slyšíš, jak se hádají přes telefon. Ve škole nemáš poslední dobou moc dobré známky a kladeš si za vinu, že se rodiče možná hádají i kvůli tobě. Občas jdeš i s kamarády za školu, aby si zapomněl na všechny starosti.

Jusuf (10, Egypt): Bydlíš se svými dvěma sestrami a rodiči v bytě. Ve stejném domě bydlí i tvoji prarodiče. Otec pracuje jako číšník. Musí být často dlouho do noci v práci a ty býváš doma sám s maminkou. Maminka je doma a stará se o malé sestry. Do školy chodíš rád, ale víš, že rodiče nebudou mít na zaplacení dalšího vzdělávání. Pravděpodobně hned po škole půjdeš pracovat jako číšník do stejného podniku jako otec.

Aarav (11, Indie): Žiješ se svými šesti sourozenci, rodiči a prarodiči v rodinném domě. Baví tě robotika a chtěl by ses jí věnovat i na střední škole. Rád bys jednou vycestoval a žil v zahraničí. Rodiče ale předpokládají, že po studiu se vrátíš domů a budeš se starat o rodinu.

Kaya (10 let, Keňa): Pocházíš z velmi chudé rodiny. Máš tři sourozence. Nejstarší bratr už odešel z domu. Žiješ s rodiči v malém domku. Do školy moc často nechodíš. Musíš pomáhat rodičům a škola je vzdálená hodinu pěšky. Nejraději máš ale ve škole angličtinu a ráda bys ji také jednou vyučovala. Bohužel se jí nemůžeš moc věnovat, protože máš moc práce s domácími povinnostmi.

4.7. Téma: Asertivita. Zvládnutí agresivity a soutěživosti. Sebeovládání. Řešení konfliktů.

Učivo 1. stupeň

Základy asertivního chování

- iniciativa – ve vztahu k jiným lidem, hledání možnosti, jak vycházet s jinými lidmi v rodině, ve třídě, mezi vrstevníky, iniciativa nepřijatá jinými, zpracování neúspěchu
- asertivní chování – rozlišování mezi nabídkami druhých, schopnost odmítnutí nabídky k podvodu, krádeži, pomlouvání, zneužívání návykových látek a sexuálnímu zneužívání

Učivo 2. stupeň

Asertivní chování

- asertivní chování – přijatelný kompromis, konstruktivní kritika, přijetí pochvaly, požádání o laskavost, stížnost, otázka po důvodu, realizace svých práv, řešení konfliktu
- obrana před manipulací – asertivní techniky – manipulace, vysvětlení a nácvik jednotlivých asertivních technik
- fair play – zdravá soutěživost, dodržování pravidel hry, asertivita a prosociálnost v soutěživých situacích, prosociálnost a sport⁶⁹

Název aktivity: Řešení konfliktu v šesti krocích

Cíl: Žák navrhne postup řešení konfliktu. Umí rozeznat pro a proti v řešení konfliktu a uvědomuje si zohlednění obou stran konfliktu.

Pomůcky: papíry, psací potřeby

Předpokládaná doba aktivity: 30 minut

⁶⁹ *Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání* [online]. Praha: MŠMT, 2017 [cit. 2020-01-25]. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/file/43792/>

Velikost skupiny: malá skupina až běžně velká třída

Mezipředmětové vztahy: Český jazyk

Metodický postup:

Žáky rozdělíme do skupin po třech až čtyřech lidech. Každá skupinka dostane pracovní materiál Řešení konfliktu v 6 krocích. K tomu dostanou modelové situace konfliktu. Každá skupinka se na základě vzoru z pracovního materiálu pokusí navrhnout postu řešení konfliktu. Žáci své práce prezentují. Učitel může skupinkám pokládat doplňující otázky.

Příloha č. 1

Pracovní materiál Řešení konfliktu v šesti krocích

Krok 1: Určete potřeby. Aneb co potřebujete, co přesně chcete?	Každá osoba musí odpovědět na tuto otázku bez obviňování nebo napadání druhé osoby.
Krok 2: Definujte problém. Aneb o jaký problém v tomto případě podle vašeho názoru jde?	Je třeba najít odpověď, která splňuje potřeby obou (všech) zúčastněných stran.
Krok 3: Najděte několik řešení. Aneb nechte také nezávislé strany, aby přispěly svým názorem na možnost řešení.	Řešení, která jsou předkládána, je vhodné sepsat. Řešení se nekomentují, v danou chvíli se nehodnotí ani kladně ani záporně. Cílem je sepsat maximální počet možných řešení.
Krok 4: Proveďte vyhodnocení řešení Aneb byli byste s tímto řešením spokojeni?	Strany zúčastněné v konfliktu vyhodnotí alternativy, vysvětlí, které jsou přijatelné a které jsou nepřijatelné, objasní proč.
Krok 5: Určete, které řešení je nejlepší.	Musí být zřejmé, že řešení je přijatelné pro zúčastněné strany. Je nutné ocenit jejich úsilí o dosažení řešení.

Aneb akceptují všechny zúčastněné strany konfliktu toto řešení? Bude takto problém vyřešen?	
Krok 6: Podívejte se, jak je řešení aplikováno. Aneb pojďme si znovu probrat tuto situaci a pojďme se ujistit, že byl problém skutečně vyřešen.⁷⁰	K vyhodnocení řešení musí být vypracován plán. Vyhodnocení je možné provést třeba i za několik hodin, druhý den apod.

Příloha č. 2

Modelové situace:

- Petr s Pavlem si házejí ve třídě Hančiným penálem. Hance se to nelíbí, ale sama penál zpátky získat nezvládne.
- Karel s Lukášem se na hřišti hádají o míč, který mají půjčený ze školní družiny. Každý chce hrát jinou hru.
- Lucie se hádá s Karolínou o sadu pastelek. Obě tvrdí, že jsou pastelky jejich.
- Martin si přinesl do školy novou hru, kterou dostal včera k narozeninám. Chtěl ji s kluky o přestávce vyzkoušet. Během zápalu hry ji spolužák Dan rozbil. Martin je na Dana naštvaný a chce od něj hru zaplatit. Dan tolik peněz nemá a tvrdí, že to byla jen nešťastná náhoda.
- David si hrál na zahradě s míčem. Jednou ho vykopl tolik, že rozbil sousedům okno. Lekl se a utek. Sousedka za chvíli zvonila u Davidových rodičů, že jim jejich syn rozbil okno.
- Dana vyradila ostatním holkám Hančino tajemství, že se jí líbí Kuba. Hana se na Danu naštvála. Hance je to teď líto.

⁷⁰ Konflikt a jeho strukturované řešení. *Metodický portál: Výchova k občanství* [online]. Praha: NGS, 2020 [cit. 2020-02-21]. Dostupné z: <http://www.vychovakobcanstvi.cz/konflikt-a-jeho-strukturovane-reseni>

Příloha č. 3

Doplňující otázky:

- Jaká fáze řešení konfliktu pro vás byla nejobtížnější/nejsnazší?
- Máte víc možných řešení?
- Bylo obtížné pracovat podle postupu v šesti krocích?
- Došlo během práce ke konfliktu ve vaší skupině? Jak a proč k tomu došlo? Jak jste to řešili?
- Setkáváte se konflikty často?
- Umíte si s konflikty poradit?
- Myslíte, že si zvládnete s konflikty nyní poradit lépe?

4.8. Téma: Reálné a zobrazené vzory

Učivo 2. stupeň

- pozitivní vzory versus pochybné idoly – senzibilizace pro rozlišování vzorů, vliv reálných vzorů, prosociální vzory ve veřejném životě, vzory ve vlastní rodině, vliv zobrazených vzorů a vhodné literární prameny, smysl autority, vztah k autoritě
- podpora pozitivního působení televize a médií – nabídka pozitivních vzorů v médiích, kritický přístup k působení médií, eliminace vlivu agrese, zvládání agrese, rozlišování mezi realitou a pseudorealitou, účinná obrana proti manipulaci médii, média a volný čas
- já – potenciální vzor pro druhé – smysl a cíl mého života, postoje, zodpovědný život, mé schopnosti a společnost, zdravý způsob života, autonomie a konformita.⁷¹

⁷¹ *Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání* [online]. Praha: MŠMT, 2017 [cit. 2020-01-25]. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/file/43792/>

Název aktivity: Kdo je tvůj vzor – životopis

Cíl: Žák popíše svůj vzor. Uvědomuje si, jak na nás naše vzory působí a ovlivňují nás.

Pomůcky: psací potřeby, papíry

Předpokládaná doba aktivity: 20 min.

Velikost skupiny: malá skupina až běžně velká třída

Mezipředmětové vztahy: Český jazyk, Cizí jazyky

Metodický postup:

Nejprve učitel na napíše na tabuli pojem: idol. Žáci říkají hesla, která je k tomuto tématu napadají. Na základě těchto hesel si třída vysvětlí, co je to idol/můj vzor. Žákům rozdáme nevyplněný vzorový životopis (viz. příloha). Jejich úkolem je vyplnit životopis podle toho, jak by měl vypadat jeho vzor/idol. Místo fotky mohou svůj vzor nakreslit. Následně necháme dva až tři dobrovolníky tyto životopisy přečíst. Ptáme se žáků, co jejich výtvar ovlivnilo, jestli je jejich idol spojen s nějakou reálnou osobou. Diskutujeme také o tom, jak naše vzory ovlivňují mediální osobnosti. Žák díky životopisu bude na svůj idol pohlížet z jiného úhlu pohledu.

OSOBNÍ ÚDAJE:

Jméno a příjmení:

Rodné příjmení:

Datum narození:

Adresa:

Telefon:

Email:

Vzdělání:

Pracovní zkušenosti:

Znalosti a dovednosti:

Ostatní informace a záliby:

4.9. Téma: Prosociální chování v osobních vztazích. Pomoc, darování, dělení se, spolupráce, přátelství.

Učivo 1. stupeň

Tvořivost a základy spolupráce

- schopnost spolupráce – radost ze společné činnosti a výsledku, vyjádření zájmu, základní pravidla spolupráce
- elementární prosociálnost – darování, ochota dělit se, povzbuzení, služba, vyjádření soucitu, přátelství

Učivo 2. stupeň

Iniciativa a komplexní prosociálnost

- iniciativa a tvořivost – renatalizace, nácvik tvořivosti, prosociální aspekt iniciativy a tvořivosti ve školním prostředí a v rodině, psychická a fyzická pomoc, ochota ke spolupráci, přátelství⁷²

Název aktivity: Známe dobře své kamarády?

Cíl: Může sloužit jako seznamovací hra na začátku školního roku. V jiném případě si žáci uvědomí, že stále ještě o spolužácích neví vše a měli by být empatičtí a chápaví.

Pomůcky: papírky, psací potřeby

Předpokládaná doba aktivity: 10 min.

Velikost skupiny: malá skupina až běžně velká třída

Mezipředmětové vztahy: Český jazyk

Metodický postup:

Každý žák napíše na papírek jednu věc, o které se domnívá, že spolužáci o něm nevědí. Papírek přeloží a vhodí učiteli do připraveného sáčku. Žáci postupně losují

⁷² *Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání* [online]. Praha: MŠMT, 2017 [cit. 2020-01-25]. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/file/43792/>

jednotlivé papírky a snaží se uhodnout o jakého spolužáka jde. Následně žáky pobídneme k tomu, aby navrhli, jak se mohou mezi sebou lépe seznámit.

4.10. Téma: Prosociální chování ve veřejném životě. Solidarita a sociální problémy.

Učivo 2. stupeň

Iniciativa a komplexní prosociálnost

- iniciativa ve ztížených podmínkách – pozitivní formulace problému, pomoc neznámému člověku, veřejná osobní angažovanost
- uplatnění komplexní prosociálnosti – bída světa, informovanost o situaci zemí třetího světa, vztah k menšinám, využití prosociálnosti v multikulturní společnosti, pozitivní vztah k diverzitám

Aplikovaná etická výchova

- etické hodnoty – zdroje etiky, osobní odpovědnost, smysl života, aplikace mravních zásad a hodnot, ctnosti, svědomí a jeho rozvoj⁷³

Název aktivity: Odlišnosti nás spojují – pustý ostrov

Cíl: Žák si uvědomí, že i přes odlišnosti, které mezi lidmi existují, nás stále něco spojuje. Na modelovém příkladě demonstruje, že i úplně rozdílní lidé, zvládnou určitou formu soužití.

Pomůcky: psací potřeby, papíry

Předpokládaná doba aktivity: 30 min.

Velikost skupiny: malá skupina až běžně velká třída

Mezipředmětové vztahy: Český jazyk, Zeměpis

Metodický postup:

⁷³ *Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání* [online]. Praha: MŠMT, 2017 [cit. 2020-01-25]. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/file/43792/>

Žákům představíme modelovou situaci. Na pustém ostrově ztroskotají tito lidé: pošťák s kolem, gymnastka se švihadlem, fotbalový trenér s píšťalkou, dítě s plovacím kruhem, důchodce na invalidním vozíku, paní učitelka s třídní knihou a výkazy.⁷⁴ Žáci mají za úkol vymyslet příběh, který se bude odehrávat jeden týden: Jak vaše postavy zvládnou tuto situaci? (Žáci mohou pracovat samostatně, či ve skupinkách. Záleží na velikosti třídy). Následně žáci své aktivity prezentují. Učitel jim pokládá doplňující otázky (viz. Příloha)

Příloha:

- Co budou postavy na ostrově dělat?
- Bylo pro ně obtížné sehnat potravu a pití?
- Měli během týdne postavy nějaký vážný konflikt?
- Byl někdo více či méně užitečný?
- Je možné, aby všechny postavy i přes své odlišnosti přežili?

Název aktivity: Třídíme správně

Cíl: Žák aplikuje správná pravidla třídění odpadu. Uvědomuje si důležitost procesu třídění a recyklace. Rozezná jednotlivé kontejnery a odpady, které do nich patří.

Pomůcky: krabičky od čaje, barevné papíry, kartičky s názvy odpadků

Předpokládaná doba aktivity: 15 min.

Velikost skupiny: malá skupina až běžně velká třída

Mezipředmětové vztahy: Přírodopis

Metodický postup:

⁷⁴ DOSTÁLOVÁ, Michaela, Sylvia JANČIOVÁ a Helena VLČKOVÁ. *Ferda v tom zase lítá: emušáci*. Praha: Scio, 2015. ISBN 978-80-7430-156-8.

Učitel předem vyrobí z krabiček od čaje a barevných papírů malé kontejnery na třídění odpadu. Žáky rozdělí do několika skupin po 3-5 lidech. Každé skupince jsou rozdány lístečky s různými typy odpadů, jejich úkolem je jednotlivé lístečky správně zařadit do krabiček, které symbolizují jednotlivé kontejnery na třídění a recyklaci odpadů. Následně učitel s žáky společně zkontrolují.

Příloha:

Noviny, časopisy, letáky	Kancelářský papír a sešity	Mokrý, mastný a znečištěný papír
Kartonové obaly od omáček, smetany	Kartonové obaly od džusů	Obaly od chipsů, sáčky od polévek
Skleněné lahve od nápojů	Tabulové sklo	Láhve od chemikálií
Keramika a porcelán	Zrcadla	Drátěné sklo
Igelitové tašky, sáčky a folie	Plastové trubky	Podlahové krytiny
Prošlé maso	Vata	Propiska
Plastové nádoby od olejů a chemikálií	Slupky od ovoce a zeleniny	Shnilé rajče
Stará televize	Barvy	Lepidla
Rozpouštědla	Pesticidy	Domácí chemikálie
Starý výkres	Propagační materiály	Zbytek ředidla
Prošlé léky	Sklenice od marmelády	Pneumatika
Baterie z hodin	Kelímek od jogurtu	Papírová utěrka
Suchá kytice	Igelitová taška	Skořápky od vajec
Kosti od oběda	Suché listí	Pytlík od mouky
Rtuťový teploměr	Krabička od čaje	Tvrdý chleba

Umělohmotný obal od kečupu	Stará mikina	Nefunkční telefon
Obal od másla	Láhev od piva	Lednička
Monitor od počítače	Použité pleny	Alobal
Rezavý střešní okap	Klubko vlny	Balící papír
Balící folie od spotřebního zboží	Obal od žíraviny	Použité účtenky (termopapír)
Alobaly	Akumulátory	CD
Deodorant ve spreji	Dráty	Ručníky
Houbička na mytí nádobí	Kabelka	Magnetofonová kazeta
Křeslo	Zachovalé tenisky	Papírové plato od vajec
Plexisklo	Rulička od toaletního papíru	Skelná vata
Papírový šanon	Tuba od zubní pasty	Tuky z kuchyně
VHS kazeta	Voskový papír	Zubní kartáček

5. Aplikace některých metod

Situace a role

Tuto aktivitu jsem před uzavřením škol stihla aplikovat v jedné třídě ve ScioŠkole. Vyzkoušeli jsme dvě situace:

- Jste přátelé, kteří se neviděli dvacet let. První přítel čeká na letišti, kde se znovu setkají.
- Jste v televizní soutěži. Moderátor gratuluje soutěžícímu k výhře jednoho milionu.

Aktivita probíhala následovně: Žáky jsem seznámila s pokyny činnosti. Vysvětlili jsme si, co je gestika, mimika, haptika a posturologie. Dva žáci dostali lísteček, kde byla napsaná situace, kterou mají sehrát. Oba šli za dveře, kde si rozdělili role a domluvili strategii. Vrátili se zpět do třídy, kde scénku sehráli. Po sehrání scénky jsem se ostatních žáků zeptala, jaké emoce ze scénky cítili. Poté se pokusili hádat, o jakou scénku šlo. V obou případech se dostali velice blízko. Mluvili jsme o tom, jaké signály jim byly nápomocné k uhodnutí scénky. Aktivitu jsme uzavřeli diskuzí o tom, jakou roli hrají mimika, gestika, haptika a posturologie v běžné komunikaci.

Metodu vyhodnocuji jako velice vydařenou. Žáci si hraní scének a hádání užili. Převažovala u nich vnitřní motivace. Jako přínosnou považuji i závěrečnou diskuzi. Žáci přiznali, že nad tímto tématem nikdy neuvažovali a nyní si toho více všímají. Z důvodu nedostatku času jsme museli aktivitu ukončit po druhé scénce. Příště bych pokračovala ještě se scénkou, kde převažují i negativní emoce a postoje. Situace pro tuto hodinu byly vybrány náhodně.

Při aktivitě bylo ve třídě přítomno sedm žáků. S žáky se tedy pracovalo bezproblémově. Aktivita je vhodnější pro menší počet žáků, ale věřím, že je uchopitelná i pro větší skupinu. V běžné třídě na základní škole vidím jako problém prostorové řešení tříd. Dost často se na školách setkávám s třídami, ve kterých by pravděpodobně bylo těžké najít prostor, kde by žáci mohli sehrát scénku tak, aby všichni ostatní viděli a slyšeli, co se v přední části třídy děje. Žáci nejsou zvyklí mluvit nahlas. Často se pak stává, že žáci v zadních lavicích, přestanou dávat pozor a baví se spolu. Bylo by možné, žáky s židlemi posunou blíž dopředu. Pak ale narážíme opět na to, že by se žáci spolu mohli začít bavit. Také u odpovědí se žáci překřikují. Naopak jako výhodu u větší třídy vidím to, že by bylo

možné vyzkoušet větší spektrum situací. V menší skupině můžeme nalézt několik dětí, které se stydí. Je těžké je potom motivovat, aby vystupovaly před třídou. V početnější třídě najdeme více dobrovolníků.

V běžné třídě by pravděpodobně proběhl i zápis do sešitu. Co se týče diskuze, na základě zkušeností z praxe se domnívám, že bude hodnotnější v alternativní třídě. Na tomto typu škol, jsou žáci více zvyklí diskutovat na různá témata. Díky tomu, že zde bývají menší skupinky žáků, získávají větší prostor pro vyjádření svého názoru. V běžné třídě je diskuze pro učitele náročnější na organizaci.

Aktivita je vhodná pro všechny ročníky druhého stupně. Dokážu si ale představit tuto aktivitu i se čtvrtým a pátým ročníkem základních škol. Aktivita by musela být více řízena učitelem. Zabrala by i větší část hodiny, jelikož by učitel musel věnovat více času výkladové části.

Jako poslední bych chtěla zmínit výhodu této aktivity a tou je časová nenáročnost přípravy a pomůcek.

Hodnoty

Tato aktivita je navrhnutá pro početnější třídu. Pro menší skupinu by musela být upravena. Mohli bychom změnit počet hodnot, které mají žáci v úvodu sepsat, nebo počet hodnot, které mají najít jako společné, či jak velké skupiny mají tvořit. Tuto aktivitu si tedy učitel může upravit velikostí a schopnostem své třídy. V tomto vidím velkou výhodu. Ne každá aktivita je takto modifikovatelná.

Co se týče hodnot samotných, domnívám se, že bychom mezi žáky klasických základních škol a těch alternativních nenašli markantní rozdíly. Ze zkušenosti z podobných aktivit vím, že většinou žáci dojdou k závěru, že nejdůležitější je pro ně rodina, zdraví, láska (mateřská i partnerská), domov i sport. Menší rozdíly můžeme najít u prvního kola, kde se u žáků mohou vyskytovat pojmy jako příroda, počítačové hry, movité věci apod. Většinou jsou tyto hodnoty odstraněny jako první.

Rozdíly bychom našli v následné diskuzi. Jak jsem již výše psala, domnívám se, že diskuze by u alternativních škol s menším kolektivem byly přínosnější a organizovanější.

Aktivita je vhodná pro celý druhý stupeň klasických i alternativních základních škol. V určité formě by mohla být aplikovaná i u pátého ročníku. Pro tento ročník by byla časově náročnější. Učitel by nejprve musel podat výklad o hodnotách. Je možné, aby s dětmi několik pojmů navrhl a sepsal je na tabuli. Zde ale může dojít k ovlivnění žáků těmito hodnotami.

Horké křeslo

Tato aktivita je velice modifikovatelná. Aktérem, který bude sedět v imaginárním horkém křesle, může být zvolen pro daný den i jen jeden žák. V případě zájmu může být zvoleno více dětí během jedné hodiny. Aktivitu tedy může učitel přizpůsobit skupině či situaci. Je taky možné aktivitu zařadit do jakékoliv části hodiny.

Horké křeslo lze aplikovat i u větší skupinky žáků. Zde ale bude pro učitele náročnější její organizace. V alternativních školách, kde jsou žáci zvyklí na ústní hodnocení a častější zpětnou vazbu, by děti pravděpodobně byly vůči svému spolužákovi v horkém křesle otevřenější a upřímnější. Bývají zde skupinky často také menší a spolužáci se více znají.

Pro klasické školy může být obtížná i organizace po technické stránce. Děti by měly být v kroužku kolem horkého křesla. Například na základní škole v Olšanech v šestém ročníku by tato aktivita nebyla realizovatelná. Tato třída má ve své učebně lavice, se kterými nelze hýbat. Je také obtížné najít vhodnou volnou třídu. Na rozdíl tomu, ve ScioŠkole jsou lavice ve většině tříd už předem rozděleny do kruhu či půlkruhu.

Aktivita je vhodná pro šestý a sedmý ročník základních škol. Nejlépe aplikovatelná je na prvním stupni základních škol. Děti se zde učí otevřenosti ke svým vrstevníkům a také ke vzájemnému respektu a empatii.

Řešení konfliktu v šesti krocích

Tuto aktivitu jsem aplikovala před uzavřením škol v již zmíněné třídě ve ScioŠkole. Vybrala jsem tři náhodné situace:

- Martin si přinesl do školy novou hru, kterou dostal včera k narozeninám. Chtěl ji s kluky o přestávce vyzkoušet. Během zápalu hry ji spolužák Dan rozbil. Martin

je na Dana našťvaný a chce od něj hru zaplati. Dan tolik peněz nemá a tvrdí, že to byla jen nešťastná náhoda.

- Petr s Pavlem si házejí ve třídě Hančiným penálem. Hance se to nelíbí, ale sama penál zpátky získat nezvládne.
- Dana vyzradila ostatním holkám Hančino tajemství, že se jí líbí Kuba. Hana se na Danu našťvala. Hance je to teď líto.

Žáci dostali v úvodu hodiny pracovní list: Řešení konfliktu v šesti krocích. Nejprve jsem vysvětlila, co bude jejich úkolem. Poté jsme společně přečetli všech šest kroků, které jsme krátce okomentovali. Žáci pracovali ve dvojicích, jeden samostatně. Na vypracování úkolu potřebovali přibližně deset minut. Každá skupinka přednesla své návrhy postupu a vybrala řešení konfliktu, které se jim zdálo nejvhodnější. Jako příklad uvedu jedno z nich:

Dana vyzradila ostatním holkám Hančino tajemství, že se jí líbí Kuba. Hana se na Danu našťvala. Hance je to teď líto.

Možnosti řešení:

- a) Poperou se.
- b) Budou to řešit slovně a v klidu.
- c) Přestanou se bavit a nebudou to řešit.

Nejlepší řešení: Budou to řešit slovně a v klidu.

Má otázka: Myslíte, že pokud by se ta situace stala vám, že to dokážete řešit?

Skupinka: Možná bychom byly trochu sprosté nejprve, ale pak bychom se usmířily. Musely bychom si promluvit.

Otázka pro všechny: Co bylo pro vás nejtěžší na řešení tohoto konfliktu?

Žáci se shodli, že nebylo obtížné v těchto případech rozhodnout, jaké bude řešení těchto konfliktů. Touto otázkou jsme rozvedli v diskuzi. V té jsme probírali, zda mohou nastat situace, kdy je obtížné rozhodnout, jaké řešení je správné. Shodli jsme se na tom, že

takové situace mohou nastat a je důležité je probrat s někým dalším, a hlavně je řešit v klidu.

Je nutné dodat, že v této skupince byly dvě dívky. Trochu mě překvapila jejich první odpověď, že by se v této situaci mohly poprat. Nakonec ale vybraly cestu rozumné domluvy.

Na klasické základní škole, bych se snažila zvolit stejné situace. Žáci by museli být rozděleni do větších skupin. Tím by se zvětšila časová náročnost na vypracování úkolu. Žáci by ve větších skupinkách pravděpodobně více diskutovali. I pro mne by byla organizace trochu náročnější. Následné otázky a diskuze by musela být více řízena přímo mnou. Ve ScioŠkole se žáci nepřekřikovali a mluvili, když jim byl dán prostor. V běžné třídě musí učitel žáky vyvolávat. Co se týče postupů a výsledného řešení problému, myslím, že bychom nenašli větší rozdíly.

Můžeme tedy shrnout, že tato metoda je vhodná pro obě varianty základních škol.

Aktivita je vhodná pro celý druhý stupeň základních škol. Žáci jsou už schopni přemýšlet nad následky svého jednání. Není ani náročná na pomůcky a v případě menších skupin ani na čas.

Odlišnosti nás spojují – Pustý ostrov

Aktivita pustý ostrov má silné mezipředmětové vztahy. Můžeme ji použít i v českém jazyce, kdy ji vyučující zadá jako slohovou úlohu. Žáci mohou tedy pracovat samostatně. V občanské výchově by ji bylo možné zadat i jako skupinovou práci. V alternativních školách s menší skupinou by žáci pracovali s největší pravděpodobností samostatně, maximálně ve dvojicích.

Tato metoda není náročná na pomůcky. Problém můžeme shledat v časové náročnosti. Pokud je žákům práce zadána samostatně, je možné ji dodělat za domácí úkol a následnou diskuzi provést další hodinu. Pokud žáci pracují ve skupinkách, je nutné jim zadat časové rozmezí.

Velké rozdíly mezi zvolenými školami vidím v práci s žáky. V alternativní škole s menším počtem žáků ve skupině, se učitel může intenzivněji věnovat skupinkám či jednotlivcům. Ve větší třídě to není možné, nebo je to časově náročnější. Na tom by

závisela tedy i délka provedení aktivity. Rozdíl by byl i v následné diskuzi. Jak jsem výše uvedla, diskuze by byla o trochu hodnotnější v alternativní škole. Žáci jsou zde na diskuze více zvyklí a organizace je zde opět méně náročná.

Aktivitu je možné použít na celém druhém stupni základních škol, popřípadě v pátém ročníku, kdy by žáci potřebovali více času na její zpracování. Není náročná na pomůcky ani technické zázemí třídy.

6. Zhodnocení

Největší rozdíl mezi oběma pozorovanými školami v aplikaci metod vidím v počtu žáků ve skupině (třídě). Ve ScioŠkole se počet žáků ve třídě pohybuje maximálně okolo deseti dětí na průvodce. Na základní škole v Olšanech je to okolo dvaceti dětí na učitele. To je tedy dvojnásobný počet žáků, který se projevuje v mnoha aspektech výuky. Pro učitele může být příprava na takovou vyučovací jednotku časově náročnější. Musí brát v potaz více žáků ve třídě a upravovat různé metody tak, aby všichni žáci byli rovnoměrně zapojení do aktivit, co nejvíce motivováni a koncipovat metodu tak, aby žáci zvládali po celou dobu dávat pozor. Samotná vyučovací hodina je náročnější na organizaci. Proto shledávám jako velkou výhodu pro ScioŠkolu, že mají ve svých skupinách žáky v menším počtu a průvodce se jim tedy může více věnovat, než by tomu tak bylo na klasické základní škole.

Další velké plus pro ScioŠkolu spatřuji v uspořádání tříd. Většina tříd má lavice postavené do půlkruhu, nebo jsou lavice spojené tak, aby spolu žáci při společné práci mohli snadněji komunikovat. V Olšanech jsou lavice klasicky za sebou, v jedné třídě jsou dokonce pevně usazené, aby se s nimi nedalo hýbat (jedná se o učebnu přírodních věd, která je zároveň kmenovou třídou pro šestý ročník). Pokud zůstaneme ještě u počtu žáků ve třídě, můžeme zmínit to, že větší počet žáků může být výhodou například u metody Řešení konfliktu v šesti krocích, kde můžou žáci ve skupině navrhnout více podnětů, třeba i ze svých vlastních zkušeností.

Všechny aktivity jsou vhodné pro celý druhý stupeň základních škol. Některé jsem shledala jako aplikovatelné i pro čtvrté či páté ročníky základních škol. Co se týče věku, nevidím žádné rozdíly v uplatnitelnosti daných metod v obou školách. V mém výčtu tedy neexistuje metoda, která by na jedné škole byla aplikovatelná pro jednu věkovou skupinu a na druhé škole ne.

Velmi podnětný rozdíl jsem našla v otázce diskuzí, které jsou navrženy po velké části aktivit. Jak už jsem výše uvedla, domnívám se, že diskuze ve ScioŠkole bude pravděpodobně podnětnější. Je to dáno několika faktory. Jedním z nich (a tím podstatným) je počet žáků ve skupině. Těm se dostává více prostoru pro vyjádření svého názoru. Na to tedy navazuje to, že jsou na takovou formu učební metody zvyklí a budou při diskuzi aktivnější. Diskuze ve větší skupině bude i pro učitele náročnější na organizaci.

Většina aktivit není nijak náročná na pomůcky. Převážně nám stačí papír a psací potřeby. V některých případech je vhodné použít dataprojektor. Během působení na obou školách jsem si všimla, že tyto podmínky jsou lépe řešené na základní škole v Olšanech. V každé třídě se nachází dataprojektor s interaktivní tabulí. Ve ScioŠkole jsou dostupné dva přenosné dataprojektory a učitelé v hodinách používají školní notebooky. Nalezneme zde i aktivitu, kterou (co se týče pomůcek) lze podle potřeb upravit. V metodě Třídíme správně je navrženo použití krabiček od čaje a barevných papírů k vytvoření malého kontejneru, kam děti třídí. Ve větší skupině by učitel musel vytvořit několik takových krabiček. Místo toho může použít jen barevné obálky. Ve větší skupině zase může pro ušetření času použít méně kartiček s odpadky.

Závěr

Má diplomová práce se zabývá problematikou předmětu etická výchova. Ten byl v České republice zaveden do učebních osnov poměrně nedávno, a to v roce 2009. Stal se součástí RVP jako doplňující vzdělávací obor, tedy takový, který nemusí být povinně zařazován do ŠVP. V České republice je tento předmět vyučován ojediněle a většinou formou volitelného předmětu.

Práce je rozdělena do dvou částí – teoretické a praktické. V první kapitole teoretické části popisují etiku jako vědu a věnují se také jejímu možnému dělení. Důležité bylo zařadit etickou výchovu do systému vzdělávání a věnovat se historii tohoto předmětu. V první kapitole se zabývám také etickou výchovou v České republice a v Německu. Tuto zemi jsem si vybrala z důvodu, že se zde předmět učí už od roku 1942 (1972 znovuzavedení). Považuji za podstatné při zavádění etické výchovy do vzdělávacích obsahů se inspirovat zemí, kde se tento předmět vyučuje déle. Jelikož tématem mé práce je návrh aktivizačních metod, hledala jsem inspiraci právě v této zemi. Německo má zpracováno velké množství metodických příruček k tomuto předmětu.

V druhé kapitole se věnuji charakteristice vybraných škol, zkoumám školní vzdělávací programy těchto škol a také zařazení etické výchovy do výuky. Jelikož ScioŠkola je v České republice poměrně nový pojem, považuji za důležité věnovat část jejím principům a hodnotám, které školu charakterizují. ScioŠkola je alternativní základní škola, která dává žákům velký prostor v autonomii učení a osobním rozvoji. Druhou školou je klasická základní škola v Olšanech u Prostějova. Obě školy jsou svým způsobem rozdílné. První zmíněná škola se nachází přímo v centru města, vyučovací proces je veden různými formami alternativního vzdělávání. V Olšanech u Prostějova můžeme nalézt běžnou školu ve venkovském prostředí.

Praktická část je rozdělena do čtyř kapitol. Ve třetí kapitole mé práce se zabývám příklady metod v Německu. Jak jsem již výše uvedla, považuji za vhodné se těmito metodami inspirovat. Vybrala jsem dvě aktivity, které shledávám velice podnětnými. Učiteli, kteří se věnují v České republice výuce etické výchovy, mohou být takovéto metodické pomůcky nápomocné.

Čtvrtá kapitola nabízí spektrum mnou navrhnutých metod. V každém tematickém celku dle rámcového vzdělávacího programu jsem navrhla jednu či více aktivit. Každá

aktivita obsahuje název, cíl, potřebné pomůcky, předpokládaný čas aktivity, předpoklad velikosti skupiny, mezipředmětové vztahy, metodický postup a popřípadě přílohy.

V páté kapitole bylo mým původním záměrem popsat aplikaci navržených aktivizačních metod na výše zmíněných vybraných školách a charakterizovat případné rozdíly ve funkčnosti jednotlivých metod u alternativní a tzv. klasické základní školy. Vzhledem k celosvětově mimořádné situaci, která nastala kvůli pandemii nemoci Covid – 19, došlo v České republice k uzavření všech typů škol nařízením vlády ČR. Proto jsem tuto část zpracovala převážně teoreticky s přesahy směrem k praktické aplikaci. Dříve, než k uzavření škol došlo, jsem měla možnost aplikace dvou aktivit ve ScioŠkole. Na obou školách již delší dobu pracuji, takže bylo možné provést pravděpodobný závěr použití těchto metod.

Poslední kapitolou je zhodnocení aplikace navrhovaných metod. Věnuji se zde komparaci teoretické aplikace aktivit a návrhům na jejich modifikaci. Mezi školami nalézám určité rozdíly, ale věřím, že všechny metody jsou použitelné na obou z nich.

V budoucnu je možné aplikovat tyto metody na více typech škol a provést rozbor a úpravu mých předpokladů a tvrzení. Je možné i rozpracovat část návrhů metod o další aktivity. V tomto směru vidím asi největší potenciál své práce pro pedagogickou praxi.

Seznam použité literatury

- ADAMOVIČ, Lenka a Václav VENTURA. *Základy filosofie etiky: základy společenských věd*. Praha: Fortuna, 1995. ISBN 80-716-8221-7.
- BARTONÍČKOVÁ, Klára. *Občanský a společenskovědní základ - přehled středoškolského učiva*. Brno: Computer Press, 2009. Maturity. ISBN 978-802-5126-318.
- BLECHA, Ivan. *Filosofie*. 3. opr. a rozš. vyd. Olomouc: Nakladatelství Olomouc, 1998. ISBN 80-718-2069-5.
- DOSTÁLOVÁ, Michaela, Sylvia JANČIOVÁ a Helena VLČKOVÁ. *Ferda v tom zase lítá: emušáci*. Praha: Scio, 2015. ISBN 978-80-7430-156-8.
- HLAVINKA, Pavel. *Etika*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2013. ISBN 978-802-4433-370.
- HUBÁLEK, Tomáš. *Vývoj občanského vzdělávání a etické výchovy v českých zemích*. Praha: EPOCH, 2017. Erudica. ISBN 978-80-7557-110-6.
- MUCHOVÁ, Ludmila. *Morální výchova v nemorální společnosti?*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2015. ISBN 978-80-7325-386-8.
- PŘÍKASKÝ, Jiljí Vladimír. *Učebnice základů etiky*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2000. ISBN 80-719-2505-5.
- ŠTEFFL, Ondřej. *K čemu samé jednání?*. Praha: Mladá fronta, 2018. ISBN 978-802-0448-200.

Online zdroje

- *Efektivní adaptace začínajících učitelů na požadavky školské praxe: Etika a morálka a jejich místo v edukačním procesu ve 21. století (průvodce studiem)* [online]. In: HUBÁLEK, Tomáš. [cit. 2020-02-29].
- *Efektivní adaptace začínajících učitelů na požadavky školské praxe: Etika a morálka a jejich místo v edukačním procesu ve 21. století (průvodce studiem)* [online]. In: HUBÁLEK, Tomáš. [cit. 2020-02-29].
- Etika normativní. *Sociologická encyklopedie* [online]. Praha: Sociologický ústav Akademie věd ČR, 2017 [cit. 2020-02-29]. Dostupné z: https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/Etika_normativn%C3%AD

- Konflikt a jeho strukturované řešení. *Metodický portál: Výchova k občanství* [online]. Praha: NGS, 2020 [cit. 2020-02-21]. Dostupné z: <http://www.vychovakobcanstvi.cz/konflikt-a-jeho-strukturovane-reseni>
- Metaetika. *Sociologická encyklopedie* [online]. Praha: Sociologický ústav AV ČR, 2017 [cit. 2020-02-29]. Dostupné z: <https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/Metaetika>
- Naše hodnoty a principy: Pedagogické principy. I. střední ScioŠkola [online]. Praha: www.scio.cz, 2019 [cit. 2020-01-25]. Dostupné z: <https://stredni.scioskola.cz/o-skole/vychodiska>
- Přehled ScioŠkol. *Scio školy* [online]. Praha: www.scio.cz, 2019 [cit. 2020-01-21]. Dostupné z: <https://www.scio.cz/scioskoly/prehled-skol/>
- ScioŠkoly: Co chcete vědět o ScioŠkolách. *ScioŠkoly: Co chcete vědět o ScioŠkolách* [online]. Praha: www.scio.cz, 33 [cit. 2020-01-21]. Dostupné z: https://www.scio.cz/download/Scioskola/SCIO_faq2018_FINAL_WEB.pdf
- ScioŠkoly: Co chcete vědět o ScioŠkolách. *ScioŠkoly: Co chcete vědět o ScioŠkolách* [online]. Praha: www.scio.cz, , 33 [cit. 2020-01-21]. Dostupné z: https://www.scio.cz/download/Scioskola/SCIO_faq2018_FINAL_WEB.pdf
- Soukromých ScioŠkol přibývá. První z nich už začala vydělávat. *E15* [online]. Praha: CZECH NEWS CENTER, 2017 [cit. 2020-01-21]. Dostupné z: <https://www.e15.cz/domaci/soukromych-scioskol-pribyva-prvni-z-nich-uz-zacala-vydelavat-1336155>
- Všeobecná deklarace lidských práv. *Lidská práva* [online]. Praha: Amnesty International [cit. 2020-02-12]. Dostupné z: <http://www.lidskaprava.cz/student/uvod-do-lidskych-prav/clanky/vseobecna-deklarace-lidskych-prav>

RVP a ŠVP

- Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání [online]. Praha: MŠMT, 2017 [cit. 2020-01-25]. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/file/43792/>
- Školní vzdělávací program [online]. Olšany u Prostějova: ZŠ a MŠ Olšany u Prostějova, 2019 [cit. 2020-02-09]. Dostupné z: https://www.zsolsany.cz/wp-content/uploads/2019/08/%c5%a0VP-1_9_2019.pdf

- ŠKOLNÍ VZDĚLÁVACÍ PROGRAM [online]. Praha: www.scio.cz, 2016 [cit. 2020-02-09]. Dostupné z: https://olomouc.scioskola.cz/wp-content/uploads/2017/05/SVP_ScioSkola_Olomouc.pdf

Zahraniční zdroje

- Anarchie und Freiheit. *Lehrer-online* [online]. Wiesbaden: Eduversum [cit. 2020-03-28]. Dostupné z: <https://www.lehrer-online.de/unterricht/sekundarstufen/geisteswissenschaften/politik-sowi/arbeitsmaterial/am/anarchie-und-freiheit/>
- Ethik - Lehrplan. *ISB* [online]. München: ISB, 2004 [cit. 2020-03-14]. Dostupné z: <http://www.gym8-lehrplan.bayern.de/contentserv/3.1.neu/g8.de/index.php?StoryID=26356>
- MEYER, Martin. *Der Ethikunterricht in Deutschland* [online]. Koblenz, 1997 [cit. 2020-03-02]. Dostupné z: <https://www.uni-koblenz-landau.de/de/koblenz/fb2/philosophie/mitglieder/lehrende/meyer/der-ethikunterricht-in-deutschland.pdf?redirection=True>
- Zur Situation des Ethikunterrichts in der Bundesrepublik Deutschland. Bericht der Kultusministerkonferenz vom 22.02.2008. [online]. [cit.: 3.3.2020]. Dostupné z: https://www.kmk.org/fileadmin/veroeffentlichungen_beschluesse/2008/2008_02_22-Situation-Ethik-Unterricht.pdf

Seznam použitých zkratk

ŠVP – Školní vzdělávací program

RVP – Rámcový vzdělávací program

RVP ZV – Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání

ZŠ – základní škola

Anotace

Jméno a příjmení:	Barbora Čajková
Katedra:	Katedra společenských věd
Vedoucí práce:	Mgr. Tomáš HUBÁLEK, Ph.D.
Rok obhajoby:	2020

Název práce:	Návrhy aktivizačních metod v etické výchově
Název v angličtině:	Suggestions of Activating Methods in Ethics
Anotace práce:	Hlavním cílem práce je návrh a aplikace aktivizačních metod v etické výchově. Práce se postupně zabývá charakteristikou etiky a etické výchovy. Věnuje se i etické výchově v Německu, které je jednou z prvních zemí, kde byl tento předmět zaveden. V praktické části se zabývá návrhem aktivizačních metod a jejich použití na vybraných školách. V závěru provádí komparaci a návrh modifikací těchto metod.
Klíčová slova:	Etika, etická výchova, základní škola, alternativní vzdělávání, aktivizační metoda
Anotace v angličtině:	The main focus of this thesis is to suggest and apply activation methods in Ethics. It deals with the characteristics of Ethics and ethical education. It also mentions ethical education in Germany which is one of the first countries to introduce this subject at schools. In the practical part this thesis deals with a suggestion of activation methods and their application in chosen schools. The conclusion includes a comparison and a suggested modification of the activating methods.
Klíčová slova v angličtině:	Ethics, ethical education, primary/elementary school, alternative education, activating method
Přílohy vázané v práci:	-
Rozsah práce:	73 str.
Jazyk práce:	čeština